



Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Adaptace ukrajinských žáků v českých základních školách

Vypracovala: Nikoletta Kopal

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Petra Hořejšová

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma *Adaptace ukrajinských žáků v českých základních školách* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 4. července 2023

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. et Mgr. Petře Hořejšové za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské věnovala. Dále bych chtěla poděkovat všem účastníkům výzkumného šetření, kteří se ho zúčastnili a tím mi pomohli v realizaci praktické části práce.

Abstrakt

Tato bakalářská práce je zaměřená na zkoumání průběhu adaptace ukrajinských žáků v českých základních školách v souvislosti se současnou mimořádnou situací způsobenou válečným konfliktem na území Ukrajiny. Cílem této práce je zjistit, jak probíhá sociální a akademická adaptace těchto žáků ve škole a jaké faktory ji ovlivňují. Teoretická část této práce obsahuje informace týkající se množství žáků-cizinců v ČR, legislativy a podpůrných opatření, spojených s touto situací. Mimo jiné teoretická část obsahuje terminologii, týkající se adaptace žáků-cizinců a definuje faktory, které jejich adaptaci ovlivňují. Praktická část této práce přináší zajímavá zjištění na toto téma, získána na základě kvalitativního výzkumu prováděného metodou polostrukturovaných rozhovorů uskutečněných s ukrajinskými žáky navštěvujícími českou základní školu.

Klíčová slova: adaptace, integrace, žáci cizinci, ukrajinští žáci, školský systém na Ukrajině, adaptace žáků-cizinců, cizinci v České republice, adaptace na základní škole

Abstract

This bachelor thesis focuses on the process of adaptation of Ukrainian pupils in Czech primary schools in the context of the current emergency situation caused by the war conflict in Ukraine. The aim of this thesis is to find out how the social and academic adaptation of these pupils takes place in school and what factors influence it. The theoretical part of this thesis contains information concerning the number of foreign pupils in the Czech Republic, legislation and support measures related to this situation. Among other things, the theoretical part contains terminology related to the adaptation of foreign pupils and defines the factors that influence their adaptation. The practical part of this thesis presents interesting findings on this topic, obtained on the basis of qualitative research carried out using the method of semi-structured interviews with Ukrainian pupils attending a Czech primary school.

Keywords: adaptation, integration, foreign pupils, Ukrainian pupils, school system in Ukraine, adaptation of foreign pupils, foreigners in the Czech Republic, adaptation at primary school

Obsah

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 ŽÁCI-CIZINCI V ČESKÝCH ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH	9
1.1 TERMINOLOGIE	9
1.2 MNOŽSTVÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ V ČR	10
2 VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ	12
2.1 PRÁVO NA VZDĚLÁNÍ A LEGISLATIVA	12
2.2 PŘIJETÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ DO ŠKOLY A VZDĚLÁVACÍ OBSAH	13
2.3 PODPORA VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ-CIZINCŮ NA ÚROVNI LEGISLATIVY	14
2.4 DALŠÍ ZPŮSOBY PODPORY ŽÁKŮ-CIZINCŮ	16
2.5 ON-LINE PODPORA	17
3 ADAPTACE A INTEGRACE ŽÁKŮ-CIZINCŮ	19
3.1 TERMINOLOGIE TÝKAJÍCÍ SE ADAPTACE A INTEGRACE ŽÁKŮ-CIZINCŮ.....	19
3.2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ADAPTACI A INTEGRACI ŽÁKŮ-CIZINCŮ	20
3.2.1 Znalost jazyka	21
3.2.2 Věk.....	22
3.2.3 Rodinné prostředí.....	22
3.2.4 Školní prostředí	23
3.3 VÝZKUMY VĚNOVANÉ ADAPTACI UKRAJINSKÝCH ŽÁKŮ V ČESKÉM VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU	24
3.3.1 SYRI – Adaptace ukrajinských žáků na vzdělávání v českých základních školách	24
3.3.2 Ostatní výzkumy	25
4 ŠKOLSKÝ SYSTÉM NA UKRAJINĚ	28
II. PRAKTICKÁ ČÁST	34
5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	34
5.2 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
6 METODOLOGIE VÝZKUMU	35
6.1 DESIGN VÝZKUMU, METODY ZÍSKÁNÍ, ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT	35
6.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	36
6.3 ETICKÝ RÁMEC VÝZKUMU	37
6.4 REFLEXE VÝZKUMNÍKOVY ZKUŠENOSTI S TÉMATEM VÝZKUMU	38
7 PREZENTACE VÝLEDKŮ	40

7.1	SOCIÁLNÍ ADAPTACE.....	40
7.1.1	První dny v nové škole.....	40
7.1.2	Vztahy s českými spolužáky.....	41
7.1.3	Konflikty, šikana a reakce učitelů.....	42
7.1.4	Nedostatečná znalost jazyka jako překážka pro sociální adaptaci.....	43
7.1.5	Více Ukrajinských žáků ve třídě jako záchraný kruh v začátcích.....	44
7.1.6	Vyhlídky do budoucna.....	45
7.2	AKADEMICKÁ ADAPTACE.....	46
7.2.1	Porozumění během výuky.....	46
7.2.2	Obtížnost výuky a prospěch.....	47
7.3	PODPŮRNÁ OPATŘENÍ ŠKOLY.....	49
7.3.1	Přístup učitelů.....	49
7.3.2	Doučování češtiny a jiných předmětů v rámci školy.....	50
7.3.3	Žáci-cizinci a výuka češtiny.....	51
7.3.4	Asistent pedagoga jako jedna z možností podpory.....	51
7.4	ROZDÍLY V ČESKÉ ŠKOLE OPROTI ŠKOLE NA UKRAJINĚ.....	52
7.4.1	Rozdíly ve složitosti výuky.....	52
7.4.2	Jiné rozdíly.....	53
8	DISKUZE.....	55
	ZÁVĚR.....	62
	ZDROJE.....	64
	PŘÍLOHY.....	70

Úvod

V posledních letech se v České republice výrazně zvýšil počet ukrajinských žáků-cizinců v základních školách. Tato situace byla dlouhou dobu výsledkem narůstajícího trendu migrace obyvatel Ukrajiny z důvodu méně příznivé ekonomické situace a nižší životní úrovně. V poslední době je migrace uprchlíků z Ukrajiny do České republiky mnohonásobně vyšší z důvodu válečné agrese Ruské federace na území Ukrajiny. Začleňování ukrajinských žáků do nového školního prostředí s sebou nese řadu výzev, jako jsou jazykové a kulturní bariéry, odloučení od domova a narušení jistých sociálních vazeb, které tyto děti jsou nucené opustit. Velkou důležitost musíme klást na určité obtíže spojené s adaptací na nové školní prostředí, kterým žáci-cizinci čelí. Tyto problémy ovlivňují nejen kvalitu vzdělávání žáků-cizinců, ale i jejich psychický a emocionální stav.

Cílem mé bakalářské práce je analyzovat současnou situaci adaptace ukrajinských žáků v českých základních školách a také identifikovat a popsat faktory, které ovlivňují úspěšnou integraci těchto. Konkrétně se má práce věnovat otázkám, jaké jsou překážky, kterým žáci-cizinci při adaptaci ve školním prostředí čelí, jaká podpora na státní a školní úrovni je žákům-cizincům poskytována a také jak jsou tyto situace opatřeny z pohledu zákona. Toto téma je mi blízké z toho důvodu, že sama pocházím z Ukrajiny a vzhledem k tomu mám zkušenost s adaptací v české škole v roli žáka cizince. Mimo jiné v současné době s ukrajinskými dětmi pracuji a díky tomu získávám cenné informace o průběhu jejich adaptace.

Moje bakalářská práce se dělí na teoretickou část, která popisuje aktuální situaci co do množství žáků-cizinců na českých základních školách, opatření z hlediska školského zákona, vymezení pojmu adaptace a specifika adaptace žáků-cizinců a také zmiňuje další informace spojené s touto problematikou. Druhá část mé práce je praktická a má za cíl pomocí kvalitativního výzkumu zjistit, jak se žáci z Ukrajiny ve vybraných základních školách začleňují do školního procesu, kolektivu a výuky a jak probíhá jejich celková adaptace. Praktická část se tedy zaměřuje na realizaci vlastního kvalitativního výzkumu prováděného metodou polostrukturovaných rozhovorů s ukrajinskými žáky navštěvujícími českou základní školu a popisu jejich výsledků.

I. Teoretická část

1 Žáci-cizinci v českých základních školách

1.1 Terminologie

Na začátek je důležité definovat si určité pojmy, jež budou použity v mé bakalářské práci. Stěžejní pro mou práci je termín žák-cizinec, jelikož se v ní budu zabývat ukrajinskými dětmi, které se přestěhovali do České republiky v době válečného konfliktu na Ukrajině a jež jsou ve věku, kdy jsou povinné docházet do školy. Nejdříve je ale nutné uvést, kdo je označován pojmem cizinec. Podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, § 1 odst. 2, *„Cizincem se rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, včetně občana Evropské unie“*.

Termín žák-cizinec je užíván v § 20 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění školského zákona. Z tohoto ustanovení školského zákona vyplývá, že žák-cizinec je žákem s jinou státní příslušností než českou, jež plní povinnou školní docházku na našem území. Školský zákon taky zajišťuje cizincům stejné podmínky přístupu ke vzdělávání jako občanům České republiky.

K dispozici již jsou některé práce, které se věnují adaptaci žáků-cizinců v českých školách, tudíž se můžeme setkat i s rozličnou terminologií. Záleská (2020, s.14) užívá ve své práci pro popis této problematiky, širšího termínu dítě-cizinec. Chápe takto *„nezletilé osoby pocházející z jakékoliv evropské či mimoevropské země, které samy imigrovaly do hostitelské země ..., nebo jejichž rodiče se ve zkoumaných hostitelských zemích usadili, žádají v ní o azyl, mají status uprchlíka, nebo jsou v zemích nelegálními přistěhovalci a narodil se jim tam potomek.“*

Pojem žák-cizinec vychází z právního postavení těchto žáků a jejich rodičů coby cizinců. Nicméně podle Radostného a kol. (2011) je z pedagogického hlediska určujícím faktorem to, že daný žák nemluví a nerozumí česky, protože to není jeho mateřský jazyk, což je podle autora mnohem limitující a určující než cizinecký status. Autoři tak ve svém textu označují tyto žáky pojmem *„žák s odlišným mateřským jazykem“*, protože právě odlišnost mateřského jazyka od vyučovacího je určujícím faktorem pro jejich začlenění do výuky.

Ve své práci budu užívat pojmu žák-cizinec, kdy se tím rozumí žáci, žijící na území České republiky, kteří uprchli z Ukrajiny v důsledku válečného konfliktu a jejichž mateřským jazykem je ukrajinština a vyučovacím jazykem je v danou chvíli čeština.

1.2 Množství žáků-cizinců v ČR

Dle dat Českého statistického úřadu (ČSÚ 2021) množství žáků-cizinců v českých základních školách ve školním roce 2020/2021 bylo 28 380, z čehož je patrný i velký nárůst od roku 2003/2004, kdy počet těchto byl 12 937. Šindelářová a Škodová (2012) uvádí, že podle procentního ukazatele žáci-cizinci na českých základních školách zauímají druhé nejvyšší procento ze všech typů škol, přičemž se nejčastěji jedná o žáky z Ukrajiny, Vietnamu, Slovenska a Ruska.

Dle MŠMT (2022a) mezi začátkem školního roku 2021/2022 a roku 2022/2023 došlo v důsledku válečného konfliktu na území Ukrajiny k významnému nárůstu počtů ukrajinských dětí a žáků v českém regionálním školství.

V Průběžné zprávě o integraci a vzdělávání ukrajinských dětí a žáků od České školní inspekce bylo zjištěno, že v polovině května 2022 bylo v českých základních školách více než 26 tisíc ukrajinských žáků (Novosák a kol., [2022]).

Na základě pravidelného podzimního sběru dat MŠMT (2022a) vyplynulo, že k 30. září 2022 počet dětí a žáků ukrajinských uprchlíků, v souvislosti s válečnou agresí Ruské federace na území Ukrajiny, byl 50 285. V případě základních škol, dle MŠMT počet dětí a žáků překonal po dvaceti letech hranici jednoho milionu z čehož tvoří přibližně 39 478 dětí ukrajinských uprchlíků. Celkový podíl ukrajinských dětí a žáků z celkového množství žáků na základních školách je tak 5% a z toho dětí uprchlíků představují 3,9 %. Ukrajinští žáci jsou tak nejpočetnější skupinou cizinců v českém vzdělávacím systému.

Oproti velkému nárůstu v posledních dvou letech z aktuálního šetření z dubna roku 2023 vyplývá, že ke 31. březnu 2023 je celkový počet žáků-uprchlíků z Ukrajiny téměř stejný. Celkem se v českých školách vzdělává 51 281 dětí a žáků-uprchlíků z Ukrajiny. Konkrétně na základních školách ke 31. březnu 2023 je 39 680 žáků-uprchlíků z Ukrajiny, což je nárůst pouze o 202 žáků oproti počtům ze 30. září 2022 (MŠMT, 2023a).

Je patrné, že válečný konflikt na Ukrajině měl významný dopad na množství ukrajinských žáků v českých školách, což samozřejmě pro české školství představuje velkou výzvu. Zároveň ale tato situace poskytuje i příležitosti ke zlepšení školského systému a jeho

připravenosti na takové mimořádné situace, jako je současný příliv žáků-cizinců. Aktuální data ukazují, že rapidní nárůst žáků-cizinců z Ukrajiny je zastaven a je to i z toho důvodu, že se mnoho uprchlíků vrací zpátky na Ukrajinu hned, jak je to pro ně možné. Toto tvrzení potvrzují i výsledky výzkumného šetření, které bylo provedeno na přelomu léta a podzimu 2022 mezi uprchlíky a ze kterého vyplynulo, že 76 % dotázaných se plánuje vrátit, jakmile to situace umožní. Jak dále ve svém článku uvádí Andrlé (2023), návrat uprchlíků se dá očekávat nejen kvůli tomu, že se uprchlíci sami vracet chtějí, ale i kvůli tomu, že velká část rodičů preferovala vzdělávat své děti prostřednictvím on-line výuky na ukrajinských školách. Tímto způsobem se vzdělávalo v Česku přibližně 40 % ukrajinských žáků základních škol, což svědčí o tom, že velké množství uprchlíků vnímá svoje stěhování pouze jako dočasné.

2 Vzdělávání žáků-cizinců

2.1 Právo na vzdělání a legislativa

Cizinci nebo uprchlíci mají v České republice stejné právo na vzdělání jako její občané. V Listině základních práv a svobod, v hlavě čtvrté, čl. 33 je ujednáno, že každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon. Občané mají právo na bezplatné vzdělání na základních a středních školách a podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách. Z Listiny také plyne, že se občanům tvořícím etnické nebo národnostní menšiny zaručuje všestranný rozvoj.

Podle Šindelářové a Škodové (2012) ale v ČR až do konce roku 2005 platil starší školský zákon, ve kterém nebyla zakotvena povinnost poskytovat cizincům přístup ke vzdělávání za stejných podmínek jako občanům ČR. Avšak od 1. ledna 2005 nabyl platnosti nový školský zákon, tedy Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, který poskytuje cizincům právo na přístup ke vzdělávání za stejných podmínek jako občanům ČR.

Nicméně Česká republika byla nucena v důsledku válečného konfliktu na území Ukrajiny upravit legislativu pro snazší příchod ukrajinských uprchlíků a získání oprávnění týkajících se pobytu, zaměstnání a vzdělávání na území České republiky. V oblasti školství tak dne 21. března 2022 nabyl platnosti zákon č. 67/2022 Sb., o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaných invazí vojsk Ruské federace. Tento zákon, ve vztahu ke školskému zákonu, který je obecnou právní úpravou, vystupuje jako *lex specialis* (zvláštní právní úprava), jejíž ustanovení mají v této mimořádné situaci přednost. Tento zákon je označován jako *Lex Ukrajina* a vztahuje se na cizince, kterému v České republice byla poskytnuta dočasná ochrana v souvislosti s válkou na Ukrajině. Ve znění tohoto zákona se Česká republika zavázala poskytovat bezplatné vzdělávání všem dětem uprchlíků a také se podle zákona vztahuje na tyto cizince povinná školní docházka. Zákon č. 67/2022 Sb. 30. června 2022 nahradil zákon č.199/2022 Sb., neboli *Lex Ukrajina (2)*, který prodlužuje platnost pravidel původního zákona do konce školního roku 2022/2023, tedy do 31. září 2023.

Dle § 36 odstavce 1 Školského zákona je v České republice povinná školní docházka po dobu devíti školních roků, nejvýše do konce školního roku, v němž žák dosáhne věku sedmnácti let.

Cizinci nemají povinnost zajistit svým dětem nástup do školy po dobu prvních 90 dnů pobytu na území České republiky, pokud ale zákonný zástupce vyhodnotí, že je dítě na nástup do školy připraveno, má na to právo i před uplynutím 90 dnů. Pokud dítě není na nástup do školy připraveno, je možné využít tohoto času k pobytu v adaptačních skupinách. Důležité je, aby dítě bylo na nástup do školy připraveno a chtělo se výuky účastnit a nevnímalo to jako stresující událost.

2.2 Přijetí žáků-cizinců do školy a vzdělávací obsah

Zákon Lex Ukrajina upravuje i proces přijímání žáků do škol. Dle metodiky k Lex Ukrajina od MŠMT (2023b) má zákonný zástupce dítěte cizince žádat o přijetí dítěte přednostně ve spádové škole podle místa jeho pobytu. Přihlášky se podávají v českém jazyce, je ale akceptována i dvojjazyčná přihláška podle konkrétního zveřejněného vzoru MŠMT. Seznam přijetí i rozhodnutí o nepřijetí dětí se vydává taktéž v českém jazyce a ředitel školy musí zaslat toto rozhodnutí i v jazyce ukrajinském.

Zařazování žáků do příslušných ročníků je v kompetencích ředitele, který toto rozhodnutí přijímá na základě zjištěné úrovně dosavadního vzdělání, zhodnocení potřeb žáka a jeho věku. Dle doporučení MŠMT (2023b) by měl být žák zařazen do ročníku dle jeho věku, kde následně bude probíhat postupná integrace žáka. Není vhodné zařazovat žáka o více než jeden rok níže, než kam přísluší věkem.

Ředitel mateřské, základní nebo střední školy má povinnost zařadit cizince přednostně do heterogenních tříd, to znamená, do tříd nesložených výhradně z cizinců. Zařazení do tříd složených výhradně z cizinců je možné pouze pokud jiné uspořádání není z personálních nebo organizačních důvodů možné, to by mělo být až posledním možným řešením. V takové situaci je nutné zajistit postupné začleňování žáků-cizinců do vzdělávání společně s ostatními žáky v heterogenních třídách. MŠMT (2023b) v určitých případech doporučuje a podporuje výuku ve skupině složené výhradně z cizinců, a to u některých předmětů, kdy je to naopak efektivnější, například výuka českého jazyka. Z různých důvodů v určitých školách nebylo možné zařazovat žáky do heterogenních tříd, a tak se výuka v homogenních

třídách akceptuje, ale je nutné to vnímat pouze jako dočasné řešení, protože pro výuku a integraci žáků-cizinců je optimálnější, aby se účastnili výuky společně s českými žáky.

Zařazování do tříd je odlišné na prvním a druhém stupni základní školy. Ve třídách prvního stupně se mohou nacházet žáci různých ročníků prvního stupně. Jinak je tomu ve třídách druhého stupně, kdy do této třídy mohou být zařazeni pouze žáci stejného ročníku druhého stupně. Toto neplatí pro vytváření dílčích výukových skupin pro výuku konkrétních předmětů, protože do těchto skupin lze zařazovat žáky jakýchkoliv ročníků

Z aktuálního školského zákona č. 67/2022 Sb., o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaných invazí vojsk Ruské federace vyplývá, že za účelem adaptace žáka-cizince, je možné na nezbytně nutnou dobu upravit nebo nahradit vzdělávací obsah školního vzdělávacího programu jiným vhodným vzdělávacím obsahem podle potřeb dítěte na nezbytně nutnou dobu. Tento náhradní obsah nemusí být v souladu s rámcovým vzdělávacím programem. Tento postup je možný zejména za účelem osvojení si základů českého jazyka tak, aby se žák-cizinec mohl zapojit do běžného vzdělávání v českém jazyce. Pro rychlejší adaptaci a výuku českého jazyka mají mimo jiné nově příchozí žáci podle platné právní úpravy ve vyhlášce č.48/2005 Sb. nárok na jazykovou přípravu. Za účelem této jazykové přípravy může být žák-cizinec uvolněn z některých nebo většiny předmětů.

2.3 Podpora vzdělávání žáků-cizinců na úrovni legislativy

Dle metodického doporučení pro poskytování služeb školského poradenského zařízení, dále jen ŠPZ, žákům s nedostatečnou nebo žádnou znalostí vyučovacího jazyka (MŠMT, 2022b) podle § 20 školského zákona, je nutné poskytnout intenzivní jazykovou přípravu, v tomto případě není nutné vyšetření situace ŠPZ. Intenzivní jazyková příprava je žákům poskytována bezplatně pro jejich začlenění do základního vzdělávání. Tuto jazykovou přípravu je možné uskutečňovat prezenční nebo distanční formou ve škole, kterou určí krajský úřad anebo přímo vyhláška č.48/2005 Sb. Škola může být zařazená do seznamu škol pro intenzivní jazykovou přípravu po splnění určitých podmínek, týkajících se počtů žáků-cizinců na dané škole. Rozsah jazykové přípravy vždycky určuje ředitel dané školy, avšak podpora musí být poskytována v rozsahu 100-200 hodin. Individuální rozsah přípravy se určuje na základě ověření znalostí pomocí orientačního testu, který je součástí kurikula češtiny jako druhého jazyka pro základní vzdělávání. Jazyková příprava je zaměřena na

poskytnutí základních jazykových a sociokulturních kompetencí žákům. Rychlost osvojení češtiny je individuální a závisí na schopnostech a předpokladech každého žáka. Po 200 hodinách jazykové přípravy by měl úplný začátečník dosáhnout úrovně 1 kurikula češtiny jako druhého jazyka, tato úroveň mu ale stále nemusí umožnit plné zapojení do výuky v běžné třídě. Doporučuje se poskytnout žákovi další podporu, ať už přímo ze strany školy nebo na doporučení ŠPZ. Žáci, kteří absolvují jazykovou přípravu v určené škole, jsou automaticky uvolňováni z výuky, kterou zameškají a není k tomu nutné doporučení ŠPZ.

Další možností jsou podpůrná opatření posílení výuky češtiny jako cizího jazyka, která se vztahují na žáky, kteří nejsou zahrnuti do jazykové přípravy podle § 20 školského zákona. U žáka na základní škole se jedná o žáky-cizince, kteří se v české škole vzdělávají ve školních letech 2021/2022 a 2022/2023 více než 24 měsíců, a více než 12 měsíců v roce 2024/2025. Také na tuto jazykovou podporu mají nárok žáci, kteří absolvovali intenzivní jazykovou přípravu, ale nadále potřebují podporu v češtině. Těmto žákům je jazyková podpora zajišťována podle vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů. Vyhláška č. 27/2016 Sb. uvádí dále pět stupňů podpůrných opatření, kdy se na žáky-cizince vztahují první tři.

Jak je popsáno v metodickém doporučení (MŠMT,2022b), podpůrná opatření prvního stupně lze využít u žáků-cizinců, kteří si osvojili český jazyk na pokročilejší komunikační úrovni, ale na akademické úrovni pro zvládnutí některých předmětů jeho znalosti nejsou dostatečné. Na základní škole jsou možná opatření jako je plán pedagogické podpory, pedagogická intervence, dovysvětlení a procvičování látky a také je možné upravovat metody výuky a klást důraz na podporu jazykového rozvoje v rámci jednotlivých předmětů.

Podpůrná opatření druhého stupně jsou určena pro žáky s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka, kdy žák-cizinec ovládá jazyk orientačně na úrovni A2. V tomto případě je možné částečně upravovat vzdělávací obsah pro posílení výuky českého jazyka jako jazyka cizího. Na základní škole je tak možné mimo úpravu obsahu vzdělávání přistoupit k výuce češtiny jako cizího jazyka v rozsahu 3 hodin týdně. Dále je doporučená úprava hodnocení žáka, přizpůsobení organizace a metod výuky a také poskytnutí žákům-cizincům speciálních učebnic a pomůcek. Také je pro žáky s nedostatečnou znalostí jazyka doporučena speciálně pedagogická péče v rozsahu 1 hodiny týdně.

V případě, že na základní škole jsou žáci cizinci, kteří mají nulovou nebo velmi nízkou znalost vyučovacího jazyka, orientačně A0/A1, jim náleží podpůrná opatření třetího stupně,

jež zahrnují všechna výše zmíněná opatření druhého stupně s tím, že speciálně pedagogická péče je zvýšena na rozsah dvou hodin. Také by pro tyto žáky měly být dostupné služby asistenta pedagoga, podpora dalším pedagogickým pracovníkem, školním psychologem anebo školním speciálním pedagogem (MŠMT, 2022b).

2.4 Další způsoby podpory žáků-cizinců

Hlavním způsobem podpory je využití služeb ukrajinského asistenta pedagoga, pro kterého byla prostřednictvím MŠMT zajištěna mimořádná finanční podpora ze státního rozpočtu. Fungování ukrajinského asistenta pedagoga je možné pouze ve třídách, které nejsou složené výhradně z cizinců. Práce tohoto pedagogického pracovníka je důležitým podpurným nástrojem při integraci cizinců (MŠMT, 2023b).

Dle metodického doporučení MŠMT k práci ukrajinských asistentů pedagoga ve školách by mělo být jejich náplní práce především zajišťování přímé podpory žáků-cizinců při vzdělávání, pomoc při odstraňování jazykové a kulturní bariéry ve třídě i ve škole a v neposlední řadě také spolupráce s rodinami žáků-cizinců a poskytování zpětné vazby o tom, jak probíhá integrace těchto žáků (MŠMT, 2022c).

Jednou z dalších možných podpor je využití služeb adaptačního koordinátora, které poskytuje Národní institut pro další vzdělávání. Úkolem adaptačního koordinátora je provázet žáka-cizince v začátcích adaptačního procesu při příchodu na novou školu. Koordinátor by měl proto být žákovi k dispozici po dobu prvního měsíce od jeho nástupu do školy. Hlavními úkoly adaptačního koordinátora je pomáhat žákovi přizpůsobit se na školní prostředí, seznámit ho se školními pravidly a povinnostmi, s režimem školy a celkovým fungováním na škole. Rovněž může být koordinátor nápomocný při začleňování žáka-cizince do nového kolektivu, protože ho může seznámit se zažitými zvyklostmi ostatních žáků. Celkově je tedy adaptační koordinátor osobou, která může pomoci při těch nejnáročnějších chvílích v prvních dnech na nové škole (NIDV).

Další významnou podporou nejen pro žáky-cizince, kteří přicházejí z Ukrajiny v důsledku válečného konfliktu, ale i pro všechny cizince je poskytována podpora od konkrétních organizací. Například jednou z takových organizací jsou Centra pro podporu integrace cizinců (CPIC), která od roku 2009 otevřela Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra. Celkem bylo otevřeno čtrnáct center v deseti krajích. Centra pro cizince nabízejí velké množství služeb, jako je sociální, právní nebo psychosociální poradenství. Také v centrech

jsou dostupné kurzy češtiny, které jsou bezplatné. Mimo jiné je možné v případě potřeby využít i tlumočnických služeb centra. V neposlední řadě centra pořádají i různé vzdělávací, kulturní a společenské akce, které mohou také významně přispět k lepší integraci a adaptaci cizinců v českém prostředí.

Národní pedagogický institut (NPI) také zřídil krajská centra podpory, která mohou využít i pedagogové, kteří vzdělávají žáky cizince. Tato skutečnost je velmi užitečná, protože se pedagogičtí pracovníci mohou obrátit na odborníky a dostat metodickou podporu. Tyto centra také zajišťují organizaci různých vzdělávacích aktivit pro pedagogické pracovníky zaměřených na podporu učitelů a škol v oblasti vzdělávání žáků-cizinců (Grenarová,2018).

2.5 On-line podpora

Jedním z velmi zajímavých témat, které je nutno zmínit je velké množství dostupné on-line podpory, která v českém prostředí vznikla pro pomoc ukrajinským uprchlíkům. Je až obdivuhodné, že za tak krátkou chvíli zvládlo mnoho organizací zareagovat na mimořádnou situaci a vytvořit velké množství užitečných a velmi propracovaných programů, podpůrných webů, příruček a dalších typů podpory v on-line prostředí.

Jednou z organizací, která se ujala vytvoření podpůrného obsahu je společnost META. Jedná se o nevládní neziskovou organizaci, která již od roku 2004 podporuje cizince zejména v rovném přístupu ke vzdělávání a pracovní integraci. META pomáhá cizincům zorientovat se v českém vzdělávacím systému, realizuje kurzy češtiny a také poskytuje metodickou podporu a poradenství pro pedagogické pracovníky v oblasti vzdělávání a začleňování dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem.

Na svém webu má META mnoho užitečných odkazů a informací pro migranty v souvislosti se současnou situací a přílivem uprchlíků z Ukrajiny společnost META vytvořila speciální informační oddíl, pro podporu nově příchozích z Ukrajiny. V tomto oddílu cizinci mohou najít poskytované služby, aktivity, které společnost pořádá a také užitečné informace a odkazy. V sekci pro nově příchozí mohou cizinci najít také odpovědi na nejčastější otázky. Vzhledem k tomu, že se organizace META zaměřuje hlavně na pomoc v oblasti vzdělávání, tak je důležité zmínit, že na jejich webu mohou cizinci najít vzory přihlášek ke vzdělávání nebo zápisového lístku, informativní články o typech škol a o průběhu přijímacího řízení. Je zde také velmi užitečná sekce, ve které jsou zveřejněné různé dostupné slovníky a další užitečné materiály pro výuku češtiny pro žáky a studenty.

Dalším velmi přínosným zdrojem je portál Inkluzivní školy, který je také vytvořen organizací META, který nabízí velké množství podpůrných materiálů a cílí na podporu dětí s odlišným mateřským jazykem (OMJ). Portál nabízí podporu pro ředitele, pedagogy, vychovatelky a asistenty v oblasti práce s dětmi s odlišným mateřským jazykem. Je zde dostupná samostatná sekce pro podporu dětí z Ukrajiny. Tato sekce obsahuje velké množství materiálů a článků pro výuku žáků z Ukrajiny a jejich psychologickou podporu.

Také na stránkách Národního pedagogického institutu České republiky (NPI) je dostupná informační sekce pro vyučující, kteří potřebují pomoci se začleňováním ukrajinských školáků. V této sekci pro pedagogy jsou dostupné různé reportáže, facebooková poradna zaměřená na integraci ukrajinských žáků v českých školách a také metodické a učební materiály. Na webu jsou dostupná také videa pro výuku češtiny a vzdělávací program pro učitele.

Dalším příkladem online podpory pro učitele v souvislosti se současnou situací je web Učitelnice, na kterém jsou zveřejněné různé užitečné materiály pro pedagogy. V souvislosti s příchodem ukrajinských žáků byla vytvořena nová sekce pro české a ukrajinské učitele, asistenty a pedagogy. Na této stránce jsou dostupné různé výukové materiály pro ukrajinské děti, které pedagogům usnadní čas a pomohou při výuce ukrajinských dětí.

Byla vytvořena také aplikace Movapp, jejíž cílem je usnadnit dorozumění mezi Čechy a Ukrajinci. Je to projekt, který vznikl v rámci iniciativy Stojíme za Ukrajinou v komunitě expertních dobrovolníků Česko.Digital. Movapp na začátku publikovala přehled základních česko-ukrajinských frází a vytváří další nástroje pro jejich procvičování. Je zde dostupný slovníček, ve kterém jsou zveřejněné stovky slovíček a frází a je možné si je procvičit čtením i poslechem. Pro děti jsou na webu zveřejněné i české a ukrajinské pohádky v textové i zvukové podobě. Aplikace tedy slouží nejen pro Ukrajince ale i pro české občany a umožňuje jim naučit se základy ukrajinštiny pro lepší porozumění uprchlíkům a tím jim také pomoci při začleňování se do naší společnosti. Aplikace je proto dostupná v českém i ukrajinském rozhraní.

3 Adaptace a integrace žáků-cizinců

Vzhledem k tomu, že české základní školy v současné době přijaly velké množství ukrajinských žáků, je problematika adaptace těchto žáků velmi důležitým tématem. Adaptace může být náročným procesem, který může ovlivnit jak akademický, tak sociální úspěch žáků. Proto je důležité zkoumat toto téma, aby bylo možné porozumět faktorům, které adaptaci žáků-cizinců ovlivňují. Dle Šiškové (2001) je adaptace velmi náročným procesem a stres, který migranti mohou zažívat, se dá přirovnat k jiným velmi emočně náročným situacím, jako je například ztráta blízkého člověka. Zvláště toto tvrzení se týká uprchlíků nebo žadatelů o azyl, kteří přicházejí do nové země nedobrovolně, mnohdy bez jakýchkoliv finančních a materiálních prostředků, přičemž jsou často naprosto nepřípravěni.

3.1 Terminologie týkající se adaptace a integrace žáků-cizinců

Na začátek je důležité definovat si určité pojmy, se kterými je možné se setkat v oblasti adaptace.

Adaptaci podle Hartla a Hartlové (2000, s.16) lze definovat jako *„obecnou vlastnost organismů přizpůsobovat se podmínkám, ve kterých existují. Toto přizpůsobení zahrnuje chování, myšlení, vnímání a postoje jednotlivců“*.

Kutnohorská (2013) uvádí, že proces adaptace se liší u každého jedince a zmiňuje, že nejefektivnějším typem adaptace je integrace, při které je zachován kontakt s původní kulturou cizince a zároveň je akceptována kultura nová.

Pojem asimilace vysvětluje Jílek (2005) jako konečný proces začlenění do společnosti, kdy u jedince dochází ke zbavení se původních vzorů chování a zvyků jazykové a kulturní společnosti. Jedinec plně přijme společenské a kulturní normy společnosti a splyne s ní, avšak si stále ponechává některé kulturní znaky předchozí společnosti, dodržuje i původní tradice a vede svým způsobem podvojný život.

Vedle asimilace je důležité zmínit pojem integrace, který je oboustranným procesem. Principem integrace je snaha pomoci jedinci se začleňováním, protože každý cizinec, který se ocitne v nové společnosti se snaží do ní zapojit. Podle Pivarče (2020) je *„základním východiskem integrace snaha začlenit, sjednotit různé kategorie v jeden celek“*. Autor mluví o integraci v souvislosti se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP). Do této

skupiny se řadí i žáci-cizince a vzhledem k tomu, že potřebují určitý úroveň podpory, mají speciální vzdělávací potřeby. Školní integraci autor popisuje jako snahu o začlenění těchto žáků do vzdělávacího systému.

3.2 Faktory ovlivňující adaptaci a integraci žáků-cizinců

Jedním z určujících faktorů pro adaptaci žáků-cizinců je znalost jazyka cílové země. Znalost jazyka je velmi důležitá, protože umožňuje žákovi komunikovat s učiteli, svými spolužáky a dalšími lidmi ve svém okolí. Bez schopnosti dorozumět se v novém prostředí mohou mít žáci problémy s interakcí se svým okolím, což může vyvolat problémy se začleněním se do kolektivu, které mohou mít negativní dopad na psychickou pohodu žáků a jejich akademický výkon. Ve školním prostředí je znalost jazyka zvláště důležitá, protože žák musí chápat probíranou látku a na tom přímo záleží jeho akademický výkon.

Mimo znalost jazyka cílové země existují další důležité faktory, které adaptaci žáků-cizinců ovlivňují. Například Kostecká a kol. (2013) identifikují několik faktorů, které ovlivňují začlenění žáků-cizinců do českých základních škol. Tyto faktory zahrnují nejen věk žáka, ale také vliv rodinného a školního prostředí. Rodina hraje důležitou roli při integraci žáka-cizince, protože předává hodnoty a vzorce chování svým dětem. Rodiče svým dětem mohou předávat negativní postoje a vzorce. Školní prostředí také hraje klíčovou roli, a to v tom, jak se ostatní žáci chovají k nově příchozímu žákovi. Záleží na tom, jak rychle se děti dokážou adaptovat na změny a přijmout žáka – cizince mezi sebe. Proto je důležité, aby byla škola a žáci připraveni na příchod cizince a byli ochotni k němu přistupovat s otevřeností a respektem. Autoři také zmiňují to, že i věk hraje důležitou roli, protože malé děti se adaptují na změny velmi rychle, zatímco dospělí své postoje mění hůře.

Také například Průcha (2007) uvádí, že adaptace na nové prostředí je ovlivněna faktory, jako je úroveň vzdělání, věk a pohlaví. V procesu adaptace také hraje velkou roli tzv. kulturní distance, což je stupeň toho, jak je kultura cizince blízká nebo vzdálená kultuře hostitelské země. Předpokladem je, že čím větší je tato vzdálenost, tím horší bude přijetí nové kultury.

Hrdličková (2014) také zmiňuje psychologickou rovinu adaptace, kdy žáci-cizinci mohou mít narušené emoční prožívání, které pramení například z napětí a obav z nejasné budoucnosti. Žáci-cizinci mohou zažívat tzv. kulturní šok, který se projevuje jako reakce na ztrátu jistot, kvůli kterému je přijímání nového prostředí psychicky náročnější. Každý jedinec může na tuto změnu reagovat jinak. Zvláště u dětí je situace náročnější, protože

k přestěhování dochází z rozhodnutí rodičů a děti s tím ve většině případů nesouhlasí. Stav kulturního šoku může vyvolat to, že se dítě stáhne samo do sebe a vytváří si svůj vlastní svět, do kterého je obtížné vstoupit pro lidi z jeho okolí, čímž se adaptace žáka-cizince může také výrazně zkomplikovat (Šindelářová, 2011).

3.2.1 Znalost jazyka

Titěrová (2010) uvádí, že největší překážkou pro žáky-cizince je jazyková bariéra. Neznalost jazyka cílové země způsobuje překážky jak v každodenní komunikaci, tak v osvojování učiva.

Míra komplikací vznikajících při osvojování nového jazyka záleží na odlišnosti mateřského jazyka a jazyka cílové země. Z toho plyne, že slovansky mluvící žáci si češtinu, jako cizí jazyk, osvojí rychleji, než například žáci z Vietnamu nebo Číny, kteří mají svůj mateřský jazyk úplně odlišný. Je obecně známo, že osvojit si cizí jazyk na komunikační úrovni, je možné během půl až dvou let. Oproti tomu osvojení jazyka na akademické úrovni, důležité pro akademické výsledky žáků-cizinců a získání vzdělání, může trvat až sedm let. Na začátku žáci-cizinci mohou zažívat tzv. tiché období, kdy se ostýchají komunikovat v cizím jazyce, což je v počáteční fázi po příjezdu do nové země tou největší bariérou. Je důležité brát na žáky během tohoto období ohled a žádným způsobem na ně nevyvíjet nátlak a nenutit je mluvit, ačkoliv toto období může trvat až celé měsíce (Bernkopfová a kol., 2019).

Znalost jazyka je tedy zásadním faktorem pro úspěšnou adaptaci žáků-cizinců, nejen z hlediska jejich prospěchu ve škole, ale i z důvodu, že jim umožní efektivně komunikovat se svými spolužáky, vrstevníky, učiteli a ostatními lidmi v jejich okolí. Komunikace je klíčová pro úspěšné budování vztahů. Bez schopnosti budovat vztahy se mohou žáci cítit izolovaní a mohou mít problémy s porozuměním. Tyto skutečnosti v nich mohou vzbuzovat pocity frustrace a zhoršovat už i tak pro ně nelehkou situaci, kdy cítí stres kvůli opuštění své rodné země, svých přátel nebo rodiny a celkově kvůli tomu, že se nachází v neznámém prostředí. Pro osvojování nového učiva je znalost češtiny také nezbytná a je důležité, aby žáci plnili vzdělávací cíle a dosahovali úspěchů, protože jim to může pomoci cítit se sebevědomě a zbavit se tak silného pocitu frustrace. Bez jazykových dovedností tak mohou být žáci v procesu adaptace silně omezení.

3.2.2 Věk

Pokud jde o dítě, které neovládá český jazyk ani na začátečnické úrovni, lze obecně říct, že integrace takového dítěte je snazší v mladším školním věku. Jazyková bariéra je důležitým faktorem hlavně u starších dětí, zejména u žáků druhého stupně základní školy. V tomto případě je integrace složitější hlavně z toho důvodu, že dítě mimo intenzivní výuku českého jazyka musí zvládat náročnější učební látku, nehledě na to, že tato látka se může lišit od studijního plánu v rodné zemi žáka. Nejmenší motivace zapojit se do práce třídy se objevuje zejména u žáků, kteří přicházejí do České republiky až v posledních ročnících základní školy a práce s těmito žáky je náročnější i v případě, že jde o velmi nadané žáky. U starších dětí se také objevuje pocit, že je rodiče násilně odtrhli od jejich přátel a vytrhli z domácího prostředí, což u nich může vyvolat konflikty s rodiči. Tato situace může výrazně komplikovat jejich adaptaci. Někteří žáci staršího školního věku mohou prožívat změnu prostředí velmi intenzivně a mohou se u nich objevovat výrazné emocionální konflikty, protože většinou tyto děti nedokážou pochopit, že to jejich rodiče dělají pro ně a jejich lepší budoucnost (Kostecká a kol., 2013).

Ellen Van Bochaute (citovaná v Thompsonové, 2010, s. 20) také poukazuje na rozdíl mezi adaptací dětí a dospělých a upozorňuje na to, že dospělí se během změny prostředí orientují na svou budoucnost a starostí s ní spojené, zatímco děti se orientují na svou minulost a pokládají si otázky, proč již nemohou dělat věci, na které byly v minulosti zvyklé. Tato situace může působit na děti tím způsobem, že v nich vyvolá pocit, že jim rodiče vůbec nerozumí a neprožívají tuto situaci stejně jako oni.

3.2.3 Rodinné prostředí

Rodina žáka je jedním z klíčových faktorů jeho úspěšné adaptace. Jedním z těchto faktorů, jak uvádí Průcha (2007, s.101) je tzv. „mezigenerační transmise hodnot“. Jedná se o proces „*předávání určitých hodnot původní kultury od rodičů k dětem*“. Tento proces může také významně ovlivnit adaptaci žáků-cizinců v novém kulturním prostředí, protože rodiče svým dětem předávají určité kulturní vzorce, které slouží v budoucnu pro děti jako závazná schémata pro jejich jednání a chování v různých situacích.

Mimo předávání kulturních hodnot je dalším velmi důležitým projevem vlivu rodičů na žáka jeho přístup ke škole. Vztah rodičů ke škole a celkově vzdělávání svým způsobem

předurčuje školní úspěšnost dítěte. Zvláště podporu od rodičů potřebují děti na druhém stupni základní školy, jak již bylo zmíněno, kvůli nižší motivaci žáků k integraci je v této situaci podpora ze strany rodiny velmi potřebná. Mimo postoje rodiny ke škole a vzdělávání je velmi důležitý sociální a finanční kapitál dané rodiny. Pokud dítě pochází z velmi pracovně vytížené rodiny, kdy na jeho vzdělávání rodiče nemají dostatek času, nebo z rodiny, která je v horší finanční situaci, může nastat situace ve které rodiče svému dítěti nemohou anebo neumějí pomoci a dítě tak podporu ze strany rodiny silně postrádá. Přístup rodičů ke škole a vzdělávání jejich dětí se projevuje i v tom, jak rodiče komunikují se školou. Pro fungování žáka-cizince ve škole je velmi důležité, aby rodiče byli ochotni komunikovat se zástupci školy, účastnit se schůzek a řešit problémy, které mohou vzniknout. Tato spolupráce rodičů se školou je velmi důležitá a může výrazně pomoci průběhu adaptace žáků-cizinců. (Kostecká a kol., 2013)

3.2.4 Školní prostředí

Školní prostředí je velmi důležitým faktorem pro adaptaci a integraci žáků. Velkou roli hraje schopnost a připravenost školy na práci se žáky-cizinci. Například Česká školní inspekce (ČŠI 2015, s. 13) uvádí model kvalitní školy, který zahrnuje schopnost školy podporovat rovné příležitosti všech žáků, zvláště těch, kteří vyžadují speciální péči, kam můžeme zařadit i žáky-cizince.

ČŠI tak uvádí následující kritéria kvality:

- 1) *Škola vytváří každému žákovi a jeho rodině rovné příležitosti ke vzdělávání bez ohledu na jeho pohlaví, věk, etnickou příslušnost, kulturu, rodný jazyk, náboženství, rodinné zázemí, ekonomický status nebo speciální vzdělávací potřeby.*
- 2) *Škola poskytuje účinnou podporu všem žákům s potřebou podpůrných opatření.*
- 3) *Škola věnuje patřičnou pozornost rozvoji všech osobnostních vlastností žáků a dbá na to, aby žádný žák nebyl vyčleňován z kolektivu.*

Další charakteristiky dobré školy, která vykazuje dobrou praxi v oblasti integrace dětí imigrantů uvádí Heckmann (2008, s.18) když zmiňuje studii s názvem "*Achievement of Black Caribbean Pupils: Three Successful Primary Schools*".

Ze studie tedy vyplynuly tyto shodné rysy některých škol, kterým se dařilo v integraci žáků menšin a imigrantů:

- 1) *dobré vedení školy,*

- 2) *dobrá spolupráce mezi zaměstnanci,*
- 3) *vysoká očekávání učitelů vůči žákům spojená s ochotou poskytnout jim podporu,*
- 4) *dobrá kvalita výuky,*
- 5) *dobré vybavení školy a*
- 6) *vysoké zapojení rodičů.*

Dle Kostecké (2017) dobré školy pozitivním způsobem ovlivňují výsledky vzdělávání svých žáků a tím pádem i vzdělávání žáků-cizinců. Tento pozitivní vliv se odráží mimo jiné i na úspěšnosti procesu adaptace a integrace těchto žáků.

Mimo kvality školy a pedagogů, důležitou roli pro adaptaci žáků-cizinců může hrát také třídní kolektiv. Kostecká a kol. (2013) uvádí, že ze zkušeností vyplývá, že čeští žáci se většinou k žákům-cizincům chovají dobře, ale problém může nastat spíše ze strany rodičů nebo některých pedagogů. Může se stát, že někteří starší učitelé mohou být zaujati proti cizincům, nebo rodiče českých žáků mohou spatřovat důvody neúspěchů jejich dětí v přítomnosti žáků-cizinců, nebo mohou negativně reagovat na větší množství žáků-cizinců ve třídě, kterou navštěvuje jejich dítě. Pokud tato situace nastane, musí být škola schopná nalézt vhodné řešení, což záleží na kompetencích pedagogů a vedení školy.

Kostecká a kol. (2013) také uvádí, že čeští žáci jeví chuť pomáhat žákům-cizincům, pokud se u nich vyskytnou nějaké problémy spojené například s komunikací. Také ve většině případů se žáci rychle spřátelí, protože pro české žáky jsou žáci-cizinci často atraktivnější. V některých případech přítomnost těchto žáků ve třídě má pozitivní vliv i na akademický výkon ostatních žáků ve třídě, zvláště v případech, kdy se žákům-cizincům daří ve výuce českého jazyka a dostávají lepší známky. Tato skutečnost může sloužit jako hnací motor pro české žáky.

3.3 Výzkumy věnované adaptaci ukrajinských žáků v českém vzdělávacím systému

3.3.1 SYRI – Adaptace ukrajinských žáků na vzdělávání v českých základních školách

Nejrozsáhlejším výzkumem na téma adaptace ukrajinských žáků v českém vzdělávacím systému, je studie SYRI Národního institutu pro výzkum socioekonomických dopadů nemocí a systémových rizik (Hlad'o a kol., 2023). Výzkumné šetření trvalo od října 2022 do února 2023 na šesti základních školách. Z výzkumu vyplynulo, že celkový adaptační proces a vývoj

adaptačních procesů na školách byl komplikovaný zejména kvůli tomu, že tyto školy neměly dostatečnou metodickou podporu a nebyly ujasněny cíle a požadavky na adaptační proces ukrajinských žáků. I přesto se ale školy snažily o vytvoření maximálně vhodného prostředí pro ukrajinské žáky a poskytnutí jim potřebné podpory. Z výzkumu vyplynulo, že se školy zaměřovaly zejména na sociální adaptaci ukrajinských žáků, na kterou kladly hlavní důraz. Šlo jim především o zajištění psychického komfortu nově příchozích žáků a o poskytnutí příznivých podmínek pro navázání vztahů mezi žáky ve třídním kolektivu. Nicméně i přes snahy, které byly zaměřené hlavně na sociální adaptaci žáků-cizinců, z výzkumu vyplynulo, že ji nelze označit za zdárnou, protože vztahy ve třídách jsou spíše etnicky segregované a ukrajínští žáci se přátelí více mezi sebou.

Z hlediska akademické adaptace z výzkumu vyplývá, že ukrajínští žáci převážně hodnotili výuku v české škole jako snazší než v jejich předchozí škole, a dokonce u nich docházelo ke zlepšení prospěchu. Toto je způsobeno nejistotou českých pedagogů ohledně toho, jaké nároky mají na ukrajinské žáky klást, jak moc jim mají uzpůsobovat kurikulum a jak je správně hodnotit. Tudíž právě nízké akademické nároky a mírnější hodnocení mohou být příčinou toho, že žáci-cizinci vnímají výuku jako snadnou. Žáci-cizinci také pozitivně hodnotí přístup učitelů, přičemž je definují i jako vstřícnější a hodnější oproti učitelům ve své předchozí škole na Ukrajině.

Výsledky výzkumu také poukazují na skutečnost, že školy kladou největší důraz na výuku českého jazyka, protože ten je vnímán všemi aktéry jako základní bod pro úspěšnou sociální i akademickou adaptaci. Nejčastěji tato jazyková podpora je poskytována prostřednictvím doučování českého jazyka během běžné výuky a je absolvována v oddělených skupinkách složených pouze z ukrajinských žáků. Mimo jiné před zařazením žáků-cizinců do běžných tříd, některé školy realizovaly adaptační skupiny, kde žákům byla také poskytována jazyková příprava (Hlad'ó a kol., 2023).

3.3.2 Ostatní výzkumy

Další výzkumy se věnují zejména integraci ukrajinských žáků do českých škol a popisují postupy a přístupy použité k integraci těchto žáků, a to hlavně z pohledů pedagogů, nebo vedení škol. Jedním z rozsáhlejších výzkumných šetření je průběžná zpráva o integraci a vzdělávání ukrajinských dětí a žáků od České školní inspekce (Novosák, 2022). V této zprávě jsou představeny zkušenosti, přístupy a postupy škol v rámci integrace ukrajinských žáků.

Mimo jiné průběžná zpráva obsahuje výzvy, kterým školy v této oblasti čelí a také náměty a doporučení, které mohou těmto školám pomoci. V rámci výzkumu vyplynula zjištění jako například to, že se ukázalo, že jen malý podíl škol vzdělává ukrajinské žáky ve výhradně heterogenních třídách. Necelá pětina základních škol vytvořila pro ukrajinské žáky adaptační skupiny, ve kterých se žáci účastnili výuky před jejich začleněním do běžných tříd. Výuka češtiny jako druhého jazyka nebyla zajištěna pouze na 7 % škol, krom této výuky jsou pro osvojení českého jazyka žáky-cizinci důležité také další skutečnosti, jako je například komunikace s ostatními žáky během běžné výuky. Na více než polovině škol se někteří ukrajínští žáci zároveň účastní distanční výuky ve své škole na Ukrajině. Co se týče vztahů ukrajinských žáků se svými spolužáky, z výsledků této průběžné zprávy vyplývá, že jsou ve většině případů dobré, žáci vytvářejí převážně smíšené skupinky a uzavřené skupinky se nevyskytují tak často. Čeští žáci ukrajinským žákům ochotně pomáhají a z pohledů zákonných zástupců českých žáků se objevují pouze obavy o zachování kvality vzdělávání pro všechny žáky školy.

Mimo výše zmíněné dva rozsáhlé výzkumy ze strany organizací, jsou k dispozici i výzkumy provedené v rámci akademických prací. Například Janků (2023) se ve své bakalářské práci také zabývá integrací ukrajinských žáků do českých základních škol. Autor pomocí svého výzkumu zejména shromažďuje informace o strategiích a metodách, které čeští učitelé využívali k integraci ukrajinských žáků. Z jeho výzkumu vyplývají také určité bariéry integrace, které se učitelé snaží překonávat. Jednou z bariér integrace žáků-cizinců je jazyková bariéra. Pro učitele je k překonání této bariéry nápomocný zejména dvojjazyčný asistent pedagoga. Další bariérou, se kterou učitelé pracují je nízká motivace k učení u některých žáků. Autor uvádí, že tento problém se postupem času vyřešil *„...a to hlavně změnou přístupu rodičů žáka k pobytu v České republice, zlepšením znalosti češtiny a navázání nových vztahů v kolektivu třídy a vytrvalým motivováním, podporou a razantností ze strany učitelů“* (Janků, 2022, s.73). Učitelé také definovali další významnou bariéru pro akademickou integraci, která negativně ovlivňuje úspěšnost žáků-cizinců, a tou jsou rozdíly ve školních návycích anebo jejich absence. Autor zkoumá i to, jak učitelé přistupují k výuce ukrajinských žáků, kdy popisuje, že učitelé na začátku integrace žáků kladou velký důraz na přípravu speciálních materiálů pro tyto žáky, a také se snaží udělat výuku maximálně přístupnou pro žáky-cizince. Učitelé proto například překládají některé výrazy, kterým žáci nemusí, více znázorňují, používají obrázky a zapojují do výuky dvojjazyčného asistenta.

Dotazovaní učitelé také zmiňují, že hodnocení žáků-cizinců se postupem času měnilo a žáci jsou ve chvíli, kdy ovládají na dostatečné úrovni český jazyk, hodnoceni jako ostatní žáci, ale i tak jim mohou být poskytnuty určité úlevy nebo zjednodušená zadání.

Kromě zkoumání samotné integrace je zajímavý také pohled na připravenost českých pedagogů na příchod žáků-cizinců, který může také výrazně ovlivňovat průběh integrace těchto žáků do školského systému. Připravenost učitelů základní školy na vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem (dále jen OMJ), zkoumá Wetterová (2023) ve výzkumu v rámci své bakalářské práce. Autorka dospěla k několika zajímavým zjištěním, která se týkají i aktuální situace a ukrajinských žáků. Učitelé vnímají svou připravenost negativně a necítí se být připraveni. Zejména v souvislosti s vlnou příchodu ukrajinských žáků-cizinců zmiňovali, že na tuto situaci nebyli nijak připravováni a nemají dostatečné znalosti. Dalším faktorem, který jejich připravenost ovlivňuje je jazyková vybavenost a mateřský jazyk žáka. Zde učitelé uvedli, že pokud umí žáci anglicky, dokážou nějakým způsobem výuku zvládat, ale pokud se jedná například o ukrajinské žáky, kteří anglicky neumí, je pro ně vyučování náročné. V neposlední řadě, důležitou oblastí pro zvládnutí výuky žáků s OMJ je spolupráce mezi rodinou a školou, kterou učitelé v případě ukrajinských žáků také hodnotí jako složitou, protože i zde hraje velkou roli jazyková bariéra.

4 Školský systém na Ukrajině

Podle portálu Vyšší rady právníků Ukrajiny (БПЮУ, 2021) vzdělání na Ukrajině má strukturu evropského typu a zahrnuje předškolní vzdělání, základní střední vzdělání, mimoškolní vzdělání, odborné a technické vzdělání, vysokoškolské vzdělání, postgraduální vzdělání, aspiranturu a doktorské studium. Na Ukrajině jsou dostupné následující úrovně vzdělání: základní vzdělání, základní všeobecné střední vzdělání a úplné střední vzdělání, odborné technické vzdělání, neúplné vysokoškolské vzdělání, základní vysokoškolské vzdělání a úplné vysokoškolské vzdělání.

Pro tuto práci je klíčové definovat a popsat systém základního a středního vzdělávání, které podle Vzdělávacího portálu (OP.ua, 2021) má tři úrovně: základní vzdělání, základní všeobecné střední vzdělání a úplné střední vzdělání. Získání základního všeobecného vzdělání na Ukrajině trvá 4 roky, to znamená od 1. do 4. ročníku a probíhá ve všeobecných vzdělávacích zařízeních I. stupně, které buď fungují samostatně, nebo jsou součástí všeobecných vzdělávacích zařízení I.-II. a I.-III. stupně. Obsah, formy, postup a termíny hodnocení jsou každoročně stanovovány a schvalovány Ministerstvem školství a vědy Ukrajiny. Doba získání základního všeobecného středního vzdělání na základní škole je 5 let neboli od 5. do 9. ročníku. Právo udělovat základní všeobecné střední vzdělání mají všeobecné vzdělávací zařízení II. stupně. Vysvědčení o základním všeobecném středním vzdělání dává právo vstoupit do školy III. stupně, odborného vzdělávacího zařízení nebo vysokoškolského zařízení I.-II. stupně akreditace. Úplné střední vzdělání je poslední povinnou úrovní vzdělávání na Ukrajině. Doba získání úplného středního vzdělání je 2 roky. Studenti mohou získat úplné všeobecné střední vzdělání ve středních všeobecných a specializovaných školách, internátních školách, gymnáziích, lyceích, kolegiích a dalších všeobecných vzdělávacích zařízeních se stupněm vzdělání III. Absolventům 11. ročníku, kteří složí státní závěrečnou zkoušku, je vydáváno vysvědčení o plném všeobecném středním vzdělání a tato zkouška je jakousi obdobou české maturity. Pokud je tedy škola, nebo jakékoliv všeobecné vzdělávací zařízení na Ukrajině I.-III. stupně, žáci tam absolvují své základní a střední vzdělávání od začátku až do konce, to znamená od první třídy až do jedenácté.

Na Ukrajině je i jiný systém známkování, a to je další odlišnost, která může být pro žáky-cizince překvapivá. Hodnocení žáků základních škol škálou od 1 do 5 bylo na Ukrajině do

roku 2000, ale ani to nebylo stejné, jako v České republice, význam známek byl opačný - 5 znamenala nejlepší výsledek a 1 nejhorší (Barbash, 2014).

Od roku 2000 tedy platí v ukrajinských školách 12bodové hodnocení vzdělávacích výsledků žáků, které bylo zavedeno podle nařízení Ministerstva školství a vědy Ukrajiny ze dne 04.09.2000, č. 428/48 "O zavedení 12bodového hodnocení vzdělávacích výsledků žáků ve všeobecném středním vzdělávání". V první třídě se uděluje slovní hodnocení znalostí, dovedností a schopností žáků. V dalších třídách se hodnocení provádí pomocí 12bodového systému a výsledky se zaznamenávají čísly od 1 do 12.

V systému všeobecného středního vzdělávání na Ukrajině je obecný přístup k úrovním znalostí žáků stanoven na základě Kritérií hodnocení vzdělávacích výsledků žáků ve všeobecném středním vzdělávání, která byla schválena nařízením Ministerstva školství a vědy, mládeže a sportu Ukrajiny ze dne 13.04.2011, č. 329. V nařízení je přímo uvedená tabulka kritérií k hodnocení, kterou v překladu do češtiny je přiložena níže.

Tabulka 1: Kritéria k hodnocení a bodová škála známek v Ukrajinské škole

Úrovně vzdělávacích dovedností	Body	Všeobecné požadavky na znalosti a dovednosti žáků
I. Základní	1	Žáci získali znalosti ve formě samostatných faktů a základních představ.
	2	Žáci reprodukují pouze malou část učebního materiálu a ovládají pouze určité dovednosti na úrovni kopírování vzorového provedení určitého vzdělávacího úkonu.
	3	Žáci reprodukují pouze malou část učebního materiálu a s pomocí učitele vykonávají základní úkoly, přičemž vyžadují podrobné opakované vysvětlení.
	4	Žáci reprodukují část učebního materiálu ve formě pojmů s pomocí

II. Střední	učitele a jsou schopni opakovat určitou operaci nebo činnost podle vzoru.
5	Žáci reprodukují základní učební materiál s pomocí učitele a jsou schopni s určitými chybami a nepřesnostmi definovat pojmy.
6	Žáci staví odpovědi v osvojeném pořadí; provádějí operace podle vzoru v podobné situaci; pracují samostatně s významnou pomocí učitele.
7	Žáci ovládají pojmy, reprodukují jejich obsah, umí uvádět samostatné příklady jako důkaz určitých myšlenek a částečně kontrolují své vlastní vzdělávací činnosti
8	Žáci umí rozpoznávat objekty, které jsou definovány osvojenými pojmy; při odpovědi mohou reprodukovat osvojený obsah v jiném pořadí, aniž by měnili logické vazby; ovládají dovednosti na úrovni aplikace způsobu činnosti pomocí analogií; samostatné práce provádějí s malou pomocí učitele; odpovídají logicky s určitými nepřesnostmi.
III. Dostatečná	9 Žáci dobře ovládají naučený materiál, aplikují své znalosti ve standardních situacích, ovládají dovednosti k provádění jednotlivých kroků, řešení problému a uplatňují je ve spolupráci s učitelem (částečně vyhledávací činnost).
10	Studenti ovládají systém pojmů vymezený v rámci vzdělávacích

		programů, stanovují jak vnitropojmové, tak mezipojmové vztahy; umí rozpoznávat objekty, které jsou zahrnuté v osvojených pojmech různých úrovní generalizace; argumentují svou odpověď novými příklady.
IV. Vysoká	11	Žáci disponují flexibilními znalostmi v rámci požadavků vzdělávacích programů, umějí aplikovat metody činnosti analogií a v nových situacích.
	12	Žáci disponují systematickými a pevnými znalostmi v rozsahu a v rámci požadavků vzdělávacích programů. Vědomě je využívají ve standardních i nestandardních situacích. Samostatně pracují pod prostřednictvím zprostředkovaného vedení. Zvládají i kreativní úkoly.

Zdroj: Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти [O schválení Kritérií hodnocení vzdělávacích výsledků žáků (vychovanců) v systému všeobecného středního vzdělávání]

Jak uvádí Barbash (2014) ve svém článku, podle dostupných výzkumů a informací lze tvrdit, že zavedení dvanáctibodového systému hodnocení umožnilo odstranit nedostatky pětibodového systému hodnocení a stalo se důležitým motivačním prvkem kontroly vědomostí.

Je důležité zmínit, že v září 2017 byl schválen nový zákon „O vzdělání“, který reguluje hlavní zásady nového vzdělávacího systému, jedná se o reformu s názvem Nová ukrajinská škola (NUŠ). Podle konceptu NUŠ (MOH, 2016) nová školská reforma definuje určité cíle, které povedou ke zlepšení kvality středního vzdělávání na Ukrajině:

- 1) *Nový obsah vzdělávání, založený na formování kompetencí potřebných pro úspěšnou seberealizaci ve společnosti.*
- 2) *Motivovaný učitel, který má svobodu tvorby a profesního rozvoje.*

- 3) *Proces výchovy, který formuje hodnoty.*
- 4) *Decentralizace a efektivní řízení, které poskytne škole reálnou autonomii.*
- 5) *Pedagogika založená na partnerství mezi žákem, učitelem a rodiči.*
- 6) *Orientace na potřeby žáka ve vzdělávacím procesu, soustředění na dítě.*
- 7) *Nová struktura školy, která umožní dobře osvojit nový obsah a získat kompetence pro život.*
- 8) *Spravedlivé rozdělování veřejných prostředků, které zajistí rovný přístup všech dětí ke kvalitnímu vzdělání.*
- 9) *Moderní vzdělávací prostředí, které poskytne potřebné podmínky, prostředky a technologie pro výuku žáků, pedagogů a rodičů nejen v prostorách vzdělávacího zařízení.*

Nová struktura vzdělávání zahrnuje i změnu délky úplného středního vzdělání, které podle nové reformy nebude trvat jedenáct let, ale dvanáct. Základní vzdělávání bude probíhat od první do čtvrté třídy, všeobecné střední vzdělávání potrvá od páté do deváté třídy. Hlavní změna ale nastává v získání úplného středního vzdělání, kdy si studenti ve vyšších třídách budou moci vybrat jednu ze dvou studijních oblastí:

1. Oblast akademickou, s hlubším studiem vybraných předmětů zaměřených na pokračování ve vysokoškolském studiu.
2. Oblast profesní, která zahrnuje získání úplného středního vzdělání a umožňuje získání prvního povolání, ale zároveň neomezuje možnost dalšího vzdělávání.

Podle nové reformy již nebude možné získávat úplné střední vzdělání na stejné škole, jako dosavadní vzdělání a dojde k oddělení třetího stupně školy od druhého stupně. Možností budou následující, pokud žáci zvolí akademickou oblast, tak se budou vzdělávat v gymnáziích a pokud zvolí oblast profesní, tak jejich vzdělávání bude probíhat na středních odborných školách. Mimo tyto skutečnosti, jednou z důležitých změn v ukrajinském vzdělávacím systému je zavedení povinné výuky v ukrajinském jazyce, to znamená přechod na jednotný státní vyučovací jazyk (MOH, 2016).

Tyto změny určitě povedou ke zlepšení kvality vzdělávání na Ukrajině, ale zaberou nějaký čas a přechod na nový vzdělávací systém potrvá pár let i podle prohlášení Ministerstva školství a vědy Ukrajiny.

Gončarenko (2022) ve svém článku zmiňuje i další odlišnosti, jako je například termín konce školního roku. Ukrajinským žákům totiž výuka končí již 31. května a během června se

konají pouze postupové zkoušky pro žáky na konci 4. a 9. ročníků, pro ostatní žáky začíná období volnočasových aktivit a výletů. Autor také zmiňuje, že ukrajinští žáci dostávají poměrně velké množství domácích úkolů, a to i na víkendy a prázdniny. Mimo jiné zmiňuje i regionální odlišnosti jednotlivých škol i přes jednotný školní plán. Ve velkých městech tak mohou být jiné studijní osnovy nebo i způsoby vyučování. Zejména se tyto rozdíly projevují ve výuce cizích jazyků a matematiky, například v Kyjevě bývá posílená výuka těchto předmětů. Tato situace je daná zejména tím, že ve velkých městech je lepší technická vybavenost školy a třeba i přítomnost inovativnějších přístupů ve vyučování.

Je tedy možné říct, že samotný systém vzdělávání na Ukrajině je jiný oproti České republice a může to být také potenciálním faktorem pro ztížení adaptace žáků-cizinců, už jen kvůli tomu, že fungování ve škole bude ve spoustě ohledech odlišné.

II. Praktická část

5 Výzkumný problém, cíle a výzkumné otázky

5.1 Výzkumný problém

Válečný konflikt na území Ukrajiny způsobil mimo jiné situaci, kdy se český školský systém musel přizpůsobit velkému množství nově příchozích žáků z Ukrajiny. Do této doby školy a pedagogové měli nějaké zkušenosti se spíše malým množstvím ukrajinských žáků ve třídách. Tato situace je ale mimořádná. Samozřejmě školy poskytují intenzivní podporu žákům-cizincům ve snaze zajistit úspěšný průběh adaptačního procesu, je zde ale mnoho faktorů, které adaptaci těchto žáků ovlivňují. Konkrétně k otázce adaptace ukrajinských žáků v českých základních školách nebylo publikováno mnoho výzkumů, vzhledem k tomu, že se jedná o aktuálně probíhající mimořádnou situaci. S ohledem na tuto skutečnost se zde vyskytl prostor pro výzkumné šetření, které by přineslo nové informace k uvedené problematice, nebo doplnění výsledků již realizovaných výzkumných studií. Jak tedy probíhá proces adaptace ukrajinských žáků v českých základních školách? Tento výzkum hledá odpověď na tuto otázku skrze výpovědi ukrajinských žáků, kteří jsou hlavními aktéry této situace.

5.2 Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem bakalářské práce je prostřednictvím kvalitativního výzkumu zjistit, jak probíhá proces adaptace ukrajinských žáků na české základní škole, zda je tento proces úspěšný, jaké faktory ho ovlivňují a jaké podpory využívá základní škola. Dílčím cílem je také odhalení případných překážek, které by mohly ztěžovat proces adaptace žáků-cizinců a poukázáním na tyto překážky pomoci k možnému zlepšení podmínek pro tyto žáky a jejich adaptaci. Tato zjištění mají zprostředkovat pocity, postoje a zkušenosti ukrajinských žáků navštěvujících českou základní školu, získané pomocí polostrukturovaných rozhovorů.

V souvislosti se stanovenými cíli byly formulovány následující výzkumné otázky:

VO1: Jak probíhá sociální a akademická adaptace ukrajinských žáků v české základní škole?

VO2: Jaké faktory ovlivňují adaptaci ukrajinských žáků v české základní škole?

VO3: Jaká podpůrná opatření využívá daná škola ke zlepšení procesu adaptace žáků-cizinců?

VO4: Jaká specifika české školy vnímají žáci-cizinci v porovnání se školou na Ukrajině?

Odpovědi na výše zmíněné otázky jsou uvedené v kapitole věnované analýze a interpretaci získaných dat.

6 Metodologie výzkumu

6.1 Design výzkumu, metody získání, zpracování a analýzy dat

Pro zkoumání tak rozsáhlého a v jisté míře složitého tématu této bakalářské práce byl zvolen kvalitativní přístup, který poskytuje hlubší vhled do dané situace. Vzhledem k velkému množství faktorů a proměnných, které ovlivňují adaptaci žáků-cizinců nebo svědčí o jejím průběhu, bylo usouzeno, že kvantitativní metoda by neposkytla dostatek dat pro hlubší popis této problematiky.

Pro získávání dat byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru s žáky-cizinci, navštěvujícími českou základní školu. Tato metoda se jevila jako neoptimálnější z toho důvodu, že během rozhovorů je možné držet se předem připravené osnovy, ale pokud se vynoří další zajímavé téma, je možné otázky přidávat nebo je nějakým způsobem měnit a přizpůsobovat je respondentům tak, aby dostali co nejvíce prostoru pro svou výpověď. Rozhovory byly provedeny v ukrajinském jazyce s cílem umožnit žákům co nejlépe vyjádřit své pocity a myšlenky, což by tomu mohlo pomoci, protože se jedná o jejich mateřský jazyk.

Pro zpracování dat byla využita tematická analýza, poskytující možnost do hloubky porozumět zkoumanému tématu. Získané nahrávky rozhovorů byly přepsané do textové podoby nejprve v ukrajinštině a následně byly přeloženy do češtiny. Po překladu byly rozhovory podrobeny tematické analýze, která probíhá v několika fázích. Šedřová a Švaříček (2013, s.491) uvádí následující seznam operací potřebných k analýze kvalitativních dat „(1) třídění dat, jejich kódování a kategorizace; (2) formulace základních (jádrových) tvrzení; (3) interpretace; (4) komparace; (5) teoretická generalizace.“, při analýze bylo použito toto schéma.

6.2 Výzkumný soubor

Cílovou skupinou výzkumu byli žáci-cizinci, kteří uprchli před válečným konfliktem na území Ukrajiny a v České republice navštěvují základní školu. Respondenti byli vybráni metodou příležitostného výběru s počáteční pomocí ukrajinské asistentky pedagoga, která pracovala na konkrétní základní škole. Kvůli složitější komunikaci s rodiči a jejich neochotě a obavám z prosby o poskytnutí rozhovorů, bylo usouzeno vydat se touto cestou. Ze začátku procesu získávání respondentů bylo osloveno několik rodičů ukrajinských žáků, kteří ale nebyli ochotni poskytnout svolení k rozhovoru s jejich dětmi. Po několika neúspěšných pokusech bylo přijato rozhodnutí oslovit ukrajinskou asistentku pedagoga, která otevřela cestu k potenciálním respondentům. Asistentka pedagoga poskytla seznam všech žáků a kontakty na jejich zákonné zástupce, kteří byli následně kontaktováni. Celkově bylo osloveno dvacet zákonných zástupců. Na základě poskytnutých souhlasů zákonných zástupců bylo absolvováno 8 rozhovorů, které byly následně podrobeny hloubkové analýze. Během rozhovorů z důvodu vysloveného přání zákonných zástupců a ředitele dané školy byla u rozhovorů přítomná zmiňovaná ukrajinská asistentka pedagoga, která má s konkrétními žáky navázané důvěrné vztahy a má na starosti jejich podporu na této škole.

Kritéria při výběru respondentů byla následující, jedná se o žáky z Ukrajiny, kteří v danou chvíli navštěvují českou základní školu. Důležitou podmínkou pro výběr byla doba, po kterou konkrétní žáci českou základní školu navštěvují, přičemž minimální doba byla stanovena na půl roku a maximální doba na rok a půl, což omezovalo výběr pouze na žáky, kteří přijeli v souvislosti s vypuknutím válečného konfliktu na území Ukrajiny. Dalším kritériem bylo, že se jedná pouze o žáky druhého stupně, kvůli jejich pokročilejším schopnostem reprodukce vlastních myšlenek, názorů a postojů. Předpokladem bylo, že tito žáci dokážou poskytnout více informací ohledně průběhu jejich adaptace. Všichni respondenti tyto podmínky náležitě splňují.

Tabulka 2: Charakteristika respondentů

Respondent	Pohlaví	Věk	Třída
Stefanija	dívka	13 let	8.
Diana	dívka	15 let	9.
Solomija	dívka	14 let	8.
Denys	chlapec	13 let	7.

Mykola	chlapec	12 let	6.
Vira	dívka	13 let	7.
Oksana	dívka	12 let	6.
Taras	chlapec	13 let	7.

Zdroj: vlastní tabulka

Výzkumné šetření probíhalo v běžné základní škole. Výběr této konkrétní školy byl podmíněný množstvím ukrajinských žáků na dané škole. Díky ukrajinské asistentce pedagoga a jejímu zájmu o zkoumané téma se podařilo získat svolení ředitele o poskytnutí kontaktů na zákonné zástupce ukrajinských žáků. Tuto konkrétní školu před válečným konfliktem navštěvovalo zhruba dvacet ukrajinských žáků, od začátku války na Ukrajině množství žáků-cizinců výrazně vzrostlo, a to zhruba na 110 dětí. Vzhledem k tomu, že daná škola přijala tak velké množství žáků z Ukrajiny, jeví se jako vhodná pro zkoumání průběhu adaptace těchto žáků.

S příchodem ukrajinských žáků tato základní škola zřídila několik adaptačních tříd, které sloužily ze začátku ke vzdělávání ukrajinských žáků v homogenních třídách, složených výhradně z ukrajinských žáků. Vyučovaly se následující předměty:

- Ukrajinský jazyk – 5 hodin týdně
- Matematika – 5 hodin týdně
- Anglický jazyk – 2 hodiny týdně
- Český jazyk – 5 hodin týdně
- Tělocvik – 2 hodiny týdně
- Výtvarná výchova – 2 hodiny týdně

Žáci měli 5 vyučovacích hodin každý den, výuka byla prováděna v ukrajinštině, s výjimkou vyučování českého a anglického jazyka. Výuka v adaptačních třídách probíhala od 11. března 2022 do září stejného roku, kdy žáci z Ukrajiny byli rozdělení do běžných tříd mezi české žáky.

6.3 Etický rámec výzkumu

S ohledem na citlivost vybraného tématu a také věk respondentů, bylo pro mou bakalářskou práci důležité dodržet určité etické zásady. Vzhledem k věku respondentů, veškerá komunikace s nimi probíhala pouze se souhlasem zákonných zástupců. Pro zajištění tohoto souhlasu byl vytvořen formulář k informovanému souhlasu, ve kterém byly uvedeny

cíle výzkumu, popis průběhu výzkumu a skutečnost týkající se dobrovolnosti účasti ve výzkumu, který zákonní zástupci všichni obdrželi. Pro zachování anonymity v práci nejsou použita jména respondentů, namísto toho je jim přiděleno smyšlené jméno. V práci se taktéž nevyskytují úplné výpovědi respondentů, ale pouze reprezentativní útržky z jednotlivých rozhovorů, použité pro analýzu konkrétních výpovědí. Všechny získané informace byly použity pouze pro tuto bakalářskou práci. Pokud v rozhovoru s respondentem zazněly nějaké citlivé informace, zajišťovala přítomnost asistentky pedagoga, že se jim bude dále věnovat a případně je řešit.

6.4 Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu

Před prezentací výsledků výzkumu považuji za důležité zmínit, jaký vztah mám jako autorka této práce k danému tématu a z čeho pramení má motivace ke zkoumání právě adaptace ukrajinských žáků v českých základních školách.

Jedním z důležitých faktorů je zejména to, že sama pocházím z Ukrajiny. V současné době jsem v České republice devět let a sama jsem si prošla cestou žáka-cizince ve vzdělávacím systému České republiky. Navštěvovala jsem poslední ročník základní školy, následně jsem absolvovala čtyři roky studia na gymnáziu a v současné době studuji na pedagogické fakultě obor čeština a společenské vědy se zaměřením na vzdělávání. Mimo tuto zkušenost již tři roky přednáším český jazyk pro cizince v integračním centru, a to hlavně pro děti. Díky této zkušenosti jsem měla možnost získat mnoho cenných informací o tom, jak se ukrajinští žáci cítí v českých školách a celkově v České republice. Od vypuknutí válečného konfliktu na území Ukrajiny jsem navíc poskytovala podporu ukrajinským uprchlíkům v krajském asistenčním centru. Tyto všechny důvody ve mně přirozeně vzbuzují zájem o téma adaptace ukrajinských žáků, přičemž vnímám velký přínos pro tuto práci i v tom, že je ukrajinština mým mateřským jazykem a díky tomu jsem měla možnost absolvovat s respondenty rozhovory v ukrajinštině. Domnívám se, že díky této skutečnosti byli žáci schopni vyjádřit v plné míře své pocity, názory a postoje, a tak mi to poskytlo možnost získání cenných informací pro mou bakalářskou práci. Jsem si vědomá toho, že by mě má předchozí zkušenost mohla ovlivňovat, a tak jsem vynaložila maximální úsilí o to, oprostít se od předchozí zkušenosti a nahlížet na tento výzkum s jistou dávkou "nevědění", která mi zajistí maximálně otevřenou mysl pro poznání a zkoumání tohoto tématu. Mimo

jiné, se mi jeví toto téma jako aktuální a jeho zkoumání jako přínosné, v této nelehké době, jak pro nově příchozí žáky-cizince, tak pro české školy a pedagogy.

7 Prezentace výsledků

7.1 Sociální adaptace

7.1.1 První dny v nové škole

Pocity respondentů během prvních dní v nové škole se mírně liší, i když převažují pocity strachu z neznáma, nepohodlí a pocit osamocení. Jedna z respondentek, **Diana**, uvádí, že se na začátku cítila: „*Nějak osaměle, protože jsem neměla žádné kamarády. I když je u nás ve třídě hodně Ukrajinců. Bylo to těžké.*“ Pocit osamělosti z důvodu neznámého prostředí a neznámých lidí se objevuje i u respondentky **Solomiji**: „*Nikoho jsem neznala. No bylo těžký se nějak přizpůsobit nové zemi, úplně jiným lidem, no, bylo to opravdu těžké.*“, kde mimo jiné hraje roli i její osobnostní rys, a to zejména jistá uzavřenost vůči okolí: „*Jsem takový člověk, nerada se seznamuji, začleňuji do nového kolektivu. Jsem introvert, a tak to bylo docela náročný.*“ Strach z neznáma a pocit diskomfortu zmiňuje i respondentka **Vira**: „*Bylo to pro mě hodně nekomfortní, protože čeští spolužáci, všech jsem se bála a neměla jsem žádné kamarády. A navíc jsem toho tolik slyšela od ostatních Ukrajinců, že by mohli být zlí na mě, a proto jsem se bála. No, potom už to bylo víceméně v pohodě.*“ Tyto pocity zmiňují zejména dotazované dívky, u chlapců se objevují opačné pocity, které mohou naznačovat, že tuto situaci zvládají snáz. Jeden z respondentů, **Mykola** odpověděl na můj dotaz ohledně toho, jak se na začátku cítil v nové škole následovně: „*Normálně, neměl jsem takový to nepohodlí kvůli přechodu sem, nebo kvůli tomu, že bych nikoho neznal. Takovou tu nervozitu jsem měl prvních pár dní, když jsem přišel, ale potom už to bylo v pohodě.*“ I přesto, že své pocity nehodnotí nijak zvlášť negativně, zmiňuje, že první dny byl nervózní, a tak můžeme vskutku usuzovat, že je tento pocit přirozený a jen málokdy se v takové situaci neobjeví. **Taras** například hodnotí své první dny v nové škole pozitivně, zejména kvůli prostředí v jeho nové třídě: „*Cítil jsem se dobře, máme tady hodně přátelský kolektiv a všechno bylo fajn.*“ Z výše zmíněných výroků můžeme soudit, že každé dítě prožívá tuto skutečnost jinak, a to ať už z důvodu osobních povahových rysů nebo přívětivosti nového prostředí. Stále se ale můžeme domnívat, že obavy a nervozita jsou v této situaci běžné.

7.1.2 Vztahy s českými spolužáky

Navazování přátelství mezi ukrajinskými a českými žáky se zdá být trochu problematické, všichni respondenti odpověděli, že mají více ukrajinských kamarádů a uvedli různé důvody. Jedním z důvodů, který mezi respondenty zazněl je to, že čeští žáci mají zformovaný kolektiv a mají vytvořené své skupinky, proto nejeví zvláštní zájem o komunikaci s ukrajinskými žáky. Jedna z respondentek, **Diana**, tuto domněnku potvrzuje slovy: „Protože mají vytvořené skupinky a baví se mezi sebou a se mnou moc ne, a já s nimi taky moc ne.“ Tuto skutečnost **Diana** nevnímá nijak negativně a projevuje pochopení vůči českým žákům: „No chápu, že mě nevezmou jen tak do svého kamarádského kruhu, protože kdybych byla na jejich místě, tak bych taky nepřiběhla a nezačala jen tak komunikovat a kamarádit se. Ale asi bych se chtěla bavit víc s Čechy tady ve třídě.“, nicméně, z její odpovědi je zřejmé, že by si přála, aby čeští žáci jevíli větší zájem o komunikaci s ní. Když respondentce byla položena otázka, zda si myslí, že kdyby ve třídě bylo méně ukrajinských žáků, tak by se s ní přátelili čeští žáci víc, odpověděla: „Myslím si, že ano, ale myslím si, že bych se pak víc snažila o jejich přízeň já, protože bych neměla, s kým jiným komunikovat, ale...pak bych možná neměla žádnou komunikaci, kdyby nebyli Ukrajinci.“ Z této části výpovědi je patrné, že i snaha o komunikaci s českými žáky ze strany **Diany** by byla větší, kdyby ve třídě nebyli další Ukrajinci, ale objevuje se zde i obava, že by v takovém případě byla úplně sama a nikdo by se s ní nebavil. Respondenti dále zmiňují, že jim v navazování přátelství překáží i některé odlišnosti jejich českých spolužáků: „Nějak jsme moc odlišní. Máme s Čechy různé pohledy na život. Možná je to tak jen u mě.“(**Mykola**), nebo výpověď, „No občas máme prostě jiné názory, pohledy na život“ (**Taras**). Respondentka **Vira** zmiňuje, že s ukrajinskými spolužáky je pro ni komunikace snazší, protože na rozdíl od českých žáků, s nimi sdílí nějaká společná témata a názory: „No, protože je to pro mě snazší s nimi mluvit, máme společná témata a s Čechy...Mám jen jednu kamarádku Češku ze třídy, ale jinak se bavím hlavně s Ukrajinci.“ Jak už vyplývá i z výše zmíněné výpovědi, neznámá to, že se spolu ukrajinští a čeští žáci vůbec nepřátelí, nýbrž jen převažuje přátelství žáků-cizinců se žáky své národnosti. Toto tvrzení dosvědčují i výpovědi dalších dvou respondentů: „Mám hodně těch i těch, ale mám víc ukrajinských kamarádů.“(**Oksana**), „Jsou samozřejmě trochu divný, je to jasný, že jsou jiný než Ukrajinci, ale v pohodě, spřátelili jsme se“(**Solomija**). Můžeme tvrdit, že si žáci-cizinci všímají jistých odlišností v mentalitě, názorech a postojích svých nových spolužáků,

ale i přesto se s nimi někteří snaží navázat přátelství. Nelze jednoznačně tvrdit, co je příčinou toho, že žáci-cizinci nenavazují aktivně přátelství se svými novými spolužáky, zda je problém na straně ukrajinských či českých žáků, možná v tom hrají jistou roli postoje obou stran. Nicméně, dle mého názoru je tato situace přirozená, vzhledem k tomu, že se domnívám, že v tom hraje velkou roli množství žáků stejné národnosti v konkrétní třídě. I když je to pro žáky-cizince komfortnější a svým způsobem to může přispět ke snadnější adaptaci, tak je očekávané, že žáci-cizinci přirozeně přilnou k žákům své národnosti a nemají potřebu se přátelit víc s českými žáky.

7.1.3 Konflikty, šikana a reakce učitelů

Jedním z faktorů úspěšné adaptace žáků-cizinců je prostředí ve třídě a přátelskost nového kolektivu. Bohužel se může stát i to, že v novém kolektivu dojde mezi žáky ke konfliktům anebo dokonce i k šikaně. Tuto skutečnost potvrzují i výpovědi některých respondentů, kteří se ve své nové třídě s tímto setkali. Respondent **Denys** má pocit, že jeho čeští spolužáci nemají úplně pozitivní vztah k Ukrajině a projevuje se to dle jeho slov následujícím chováním některých českých spolužáků: *„Nějak se jim nelíbí Ukrajina, jak jsem pochopil...Ten jeden kluk nás neustále obtěžoval, a jedna holka stále mluví o tom, že nemá ráda Ukrajinu, nadává na nás a tak dále.“* Velmi důležitým faktorem v této situaci je samozřejmě reakce učitelů, na tuto skutečnost byl **Denys** dotázán a odpověděl, že učitelé reagují následovně: *„Špatně samozřejmě. No pak mu něco řekli a on s tím přestal...ale ta holka to stále dělá.“* Celkově tato situace na **Denyse** působí tak, že se domnívá, že v porovnání s jeho předchozí školou na Ukrajině, v české škole dochází častěji k šikaně: *„V české škole jsem si všiml, že je hodně šikany. Na Ukrajině tolik šikany nebylo, v mé třídě vůbec ne...A další Ukrajinci mi také vyprávěli nějaké případy.“* Respondentka **Vira**, která navštěvuje stejnou třídu, v rozhovoru také zmínila, že v jejich třídě dochází k těmto nepříjemným situacím: *„Máme ve třídě jednu holčičku, no takovou...Když je zkouška sirén ve středu, tak se začne na celou třídu smát, nebo křičet něco o Ukrajincích, takové věci...Ve třídě máme jednoho chlapce, on je Čech, a takové věci dělá jenom Ukrajincům. Vezme si rohlíky, namočí je do vody a ony jsou pak takový hnusný a pak je záměrně hází do vlasů, takže pak máme špinavé vlasy. No takové věci.“* Stejně jako předchozímu respondentovi, byla i **Viře** položena otázka, jak na to reagují učitelé, odpověděla: *„Nijak, možná ho napomenou, a to je vše...My jim to neříkáme, on to dělá na hodinu přede všemi. No, poslední*

dobou se trochu uklidnil, protože začal s námi normálně komunikovat, ale na začátku to bylo takhle.“ Pozitivní na této skutečnosti je, že učitelé na ní nějakým způsobem reagují a že došlo aspoň k nějakému zmírnění konfliktu. Tyto žáci nicméně nebyli jediní a další respondent, **Taras**, zmínil, že v jejich třídě také dochází k nepříjemnému chování ze strany jednoho z českých spolužáků: *„No, jeden žák z naší třídy nás nějak uráží, ponižuje a vysmívá se nám.“* V tomto konkrétním případě se **Taras** nevyjádřil pozitivně o reakci učitelů na danou situaci: *„No občas jim říkám, že máme takový problém, a oni říkají, že to vyřeší, ale hlavně mu něco řeknou a on to pak stále dělá.“* Tato výpověď může svědčit o tom, že zákroky, které učitelé provedou, ne vždy musí být úspěšné a je důležité hlídat, aby k takovému chování žáků po napomenutí nedocházelo znovu. Domnívám se, že pokud taková situace přetrvává, může dojít i k narušení důvěry mezi žáky-cizinci a učiteli, kdy se dotyční nebudou cítit v novém prostředí úplně bezpečně. Nicméně nelze vyvodit z této situace konkrétní závěry pouze na základě několika výpovědí. Jisté ale je, že k těmto situacím může docházet, proto je důležité jevit zvýšenou pozornost k takovým situacím a vhodným způsobem jim zamezit. Jistě bychom si všichni přáli, aby se tyto situace neděly, ale bohužel skutečnost je často jiná a je potřeba s ní nějakým způsobem pracovat.

7.1.4 Nedostatečná znalost jazyka jako překážka pro sociální adaptaci

Jedním z hlavních faktorů, ovlivňujících adaptaci žáků-cizinců, je znalost jazyka dané země. Pro sociální adaptaci je klíčová schopnost komunikace a samozřejmě, pokud žáci neovládají dostatečně daný jazyk, v jisté míře je to omezuje. Může docházet k tomu, že se u ukrajinských žáků objeví pocit studu a strach z toho, že mohou říct něco špatně. Tuto domněnku potvrzuje výpověď respondentky Solomiji: *„No tak s Čechy tak úplně nemluví, jen když se na něco zeptají, ale jinak s nimi moc nemluví...Ne vždycky je pro mě ta komunikace pohodlná. No, tak nějak se stydím udělat chybu a tak dále...Dialog udržovat umím, ale nic víc už moc neumím.“*, je z její výpovědi zřejmé, že jazyková bariéra ovlivňuje její komunikaci s českými spolužáky, není pro ni komfortní komunikovat v češtině a tím pádem je pro ni i složitější navazovat nějaké vztahy se svými českými spolužáky. Solomija zmiňuje, že její úroveň češtiny stačí pouze pro udržování dialogu nebo k odpovědím na nějaké otázky, zřejmě už ale tato úroveň není dostačující pro to, aby respondentka byla schopna vyjadřovat plně své pocity a názory a plynule komunikovat. S tímto problémem se setkal i následující respondent Mykola, který popisuje, že komunikace pro něj byla zvlášť

náročná na začátku, protože nedokázal volně komunikovat kvůli nedostatečným jazykovým kompetencím, a tak byl nucen obracet se na ostatní s prosbou o pomoc: „...na začátku, když jsem přišel do školy, prvních asi pět měsíců, bylo pro mě těžké vysvětlit svůj názor, říct co a jak, co se mi nelíbí a musel jsem se ptát někoho na překlady atak dále.“ Z uvedených výpovědí se dá předpokládat, že nedostatečná znalost jazyka může být opravdu rozhodujícím faktorem pro sociální adaptaci a že pro tyto žáky, kteří jazyk cílové země neovládají, je proces adaptace zvláště komplikovaný.

7.1.5 Více Ukrajinských žáků ve třídě jako záchranný kruh v začátcích

Jednou z otázek, která byla pokládána respondentům bylo, co jim nejvíce pomohlo zvyknout si na novou třídu a nové prostředí. Téměř všichni respondenti odpověděli, že jejich ukrajinští spolužáci. Respondentka **Stefanija** uvedla: „...bylo pro mě snazší, že jakoby, v mé třídě nejsem jediná Ukrajinka a mám přátele, ukrajinské spolužáky, se kterými jsem mohla komunikovat a bavit se.“, z této výpovědi vyplývá, že vnímá jako největší přínos možnost komunikace se svými spolužáky stejné národnosti. Vzhledem k tomu, že jak již bylo uvedeno v kapitole výše, ukrajinští žáci komunikují a navazují přátelství převážně se žáky své národnosti, jeví se tato situace jako pochopitelná a pro **Stefaniji** tak jistě byl proces zvykání si na novou třídu o něco jednodušší díky tomu, že tuhle možnost ve třídě měla. Mimo skutečnost, že se jedná o spolužáky stejné národnosti, může být pro ukrajinské žáky nápomocné i to, že jejich spolužáci zažívají podobnou situaci, tudíž i podobné pocity. Například respondent **Mykola** uvedl: „To, že tady byli také Ukrajinci, kteří odjeli během války, když začínala, a že oni taky neumí jazyk, jako já.“, výpověď **Mykoly** naznačuje, že mu pomáhá zejména to, že jeho spolužáci se, stejně jako on, odstěhovali kvůli začátku války na Ukrajině. Tato skutečnost může být nápomocná zejména kvůli tomu, že se v této situaci necítí sám, může ho to v jisté míře podpořit a může se svými spolužáky vzájemně tyto zkušenosti sdílet. Mimo jiné i to, že není jediný žák ve třídě, který neumí česky, může pomoci tomu, že se bude cítit lépe a nebude se tak tolik stydět kvůli nedostatečné znalosti jazyka. Další respondentka, **Vira**, na otázku odpověděla následovně: „Asi především to, že ve třídě jsou Ukrajinci a máme tady jednoho Ukrajince, který tady je už tři nebo čtyři roky, a on nám taky pomohl se se všemi seznámit.“, z této výpovědi je patrné, že si ukrajinští žáci mají tendenci pomáhat i pokud nejsou zrovna v úplně totožné situaci, a i situace, kdy ve třídě narazí žáci-cizinci na žáka stejné národnosti, který je v České republice déle, může být

přínosná hlavně kvůli tomu, že může ostatním žákům předat své zkušenosti a pomoci tím jejich začleňování do nového kolektivu.

Z analýzy dat této části můžeme předpokládat, že žákům z Ukrajiny opravdu nejvíce pomáhá k začlenění se do nového prostředí a zvyknutí si na něj další žáci, kteří jsou ve stejné situaci jako oni, nejen kvůli tomu, že mají tendenci držet se pohromadě a pomáhat si, ale i kvůli tomu, že mezi sebou mohou sdílet stejné zkušenosti a zážitky a tím si emočně výrazně pomáhat navzájem.

7.1.6 Vyhledky do budoucna

Jedním z ukazatelů úspěšné adaptace žáků-cizinců mohou být jejich plány do budoucna, zda v dané zemi chtějí zůstat, či nikoliv a chtějí se vrátit do své rodné země. I když přirozená touha vrátit se, tam možná bude vždycky, protože Ukrajinu tito žáci budou nehledě na nic vnímat jako svůj domov. Pokud se ale u těchto žáků projeví chuť zde zůstat, objeví se u nich i motivace ke studiu a celkovému pobytu zde, což by mohlo potenciálně mít vliv i na úspěšnost adaptace těchto žáků. Respondentům tak byla položena otázka, zda se chtějí vrátit na Ukrajinu. Odpovědi respondentů se v některých sděleních převážně shodovaly. Hlavním důvodem, proč by chtěli zůstat v České republice, který respondenti zmiňovali, bylo vzdělávání. Respondentka **Stefanija** odpověděla: „*No jo. Ale spíš, kdyby třeba, chtěla bych tady dokončit školu a pak se vrátit na Ukrajinu.*” Z její odpovědi vyplývá, že by se vrátit asi chtěla, ale spíše v případě, že by tady nejdříve získala vzdělání. Respondent **Taras** odpověděl podobně: „*Obecně na život zatím ne, plánují tu studovat.*” **Taras** zmiňuje, že si život zatím zpátky na Ukrajině nedovede představit a má v plánu získávat své vzdělání v ČR. Důležité bylo také zjistit, jak na budoucnost těchto žáků nahlíží jejich rodiče a zda jsou jejich názorem ovlivněni, i když se to dá pouze předpokládat. Názor **Tarase** se shoduje s názorem rodičů: „*No maminka chce, abych tady zůstal a třeba jezdil na Ukrajinu vždycky v létě na prázdniny.*” Další respondentka, **Vira**, uvedla: „*Velmi bych chtěla, ale nevím. Tady je nějak mnohem více možností, no možná kdyby tam všechno skončilo, ale nevím.*” Z její výpovědi je patrné, že touží po tom vrátit se zpátky na Ukrajinu, ale jako důvod, proč by tu chtěla zůstat, uvádí, že je tu více možností. Nicméně tím, jak **Vira** přemýšlí nad možnostmi, že by bylo reálné se vrátit, kdyby momentální situace na Ukrajině skončila, a stále pochybuje, dá se předpokládat, že u ní převažuje chuť vrátit se domů. Na otázku, zda její rodiče chtějí, aby tady zůstali, odpověděla: „*Ano, protože tady by byly větší šance na lepší budoucnost.*”

Názory **Viry** a její rodičů se tedy shodují a je velmi pravděpodobné, že největší vliv na to, jak to respondentka vnímá, mohou mít její rodiče. Dalším příkladem je i negativní odpověď jednoho z respondentů, **Mykoly**: „*No, chci se vrátit domů. Myslím si, že na Ukrajině je lépe než tady. Tady se mi nelíbí.*“ **Mykola** v České republice zůstat nechce a vnímá to tak, že v jeho rodné zemi je to mnohem lepší bez ohledu na momentální situaci. Na otázku, jak to vnímají jeho rodiče, odpověděl následovně: „*Ano, všichni chceme.*“, z čehož je zřejmé, že i jeho rodiče touží po tom, vrátit se na Ukrajinu. Dalším faktorem, který má vliv na to, zda se žáci-cizinci chtějí vrátit domů, může být i to, zda jsou tady sami, nebo mají u sebe své rodiče. Některé děti byli nuceny vycestovat pouze s opatrovníky, a proto se může stát, že jejich rodiče zůstali na území Ukrajiny. Příkladem je výpověď respondentky **Solomiji**: „*Máma, všichni blízcí jsou tam, já jsem tady fakt sama. Takže mi chybí, velmi mi chybí. A nevím, nějak mi to nevyhovuje, není to moje mentalita, a celkově se nějak necítím tady v České republice.*“ **Solomija** se tak v České republice necítí dobře, a hlavně se jí stýská po své rodině, je pochopitelné, že v takové situaci bude touha vrátit se domů silná a tím bude i složitější začleňování se do nové třídy a nového prostředí.

Z výsledků analýzy dat k této otázce můžeme předpokládat, že pohled žáků-cizinců na jejich budoucnost a to, zda se bude odehrávat tady, nebo na Ukrajině, mohou z velké části ovlivňovat postoje jejich rodičů. Pokud rodiče chtějí zůstat v České republice, a i svým dětem vštíjí tuto myšlenku, následná adaptace těchto dětí může být jednodušší, objeví se tak u nich motivace zde například dostudovat nebo začnou vnímat určitá pozitiva, která zde mohou získat. Mimo postoje rodičů, velký vliv na vnímání této situace žáky-cizinci má to, zda jsou v ČR se zbytkem své rodiny, nebo jsou zde sami, samozřejmě, pokud tito žáci jsou odtrženi od svých rodičů, je to pro ně psychicky mnohem náročnější a přirozeně budou toužit po návratu ke svým rodičům. V takovém případě ani adaptace těchto žáků nebude probíhat úspěšně, hlavně kvůli absenci motivace zde zůstat.

7.2 Akademická adaptace

7.2.1 Porozumění během výuky

Aby bylo možné posoudit, jak probíhá akademická adaptace žáků, je třeba zohlednit faktory, které na úspěšnost adaptace poukazují nebo faktory, které ji ovlivňují. Jedním z důležitých zjištění proto je, jak žáci-cizinci rozumí vyučovanému materiálu a jak se cítí

během vyučování. Většina mých respondentů uvádí, že se během vyučovacích hodin cítí dobře, jako uvedla i respondentka **Stefanija**: „*Při hodinách se cítím dobře, žádné problémy tam nejsou.*“ Také respondenti uvádí, že skoro všemu, co slyší na hodinách, rozumí, jako například **Diana**: „*Téměř všemu, ale zase je potřeba se hodně soustředit, protože když jen sedím, tak český jazyk špatně vnímám jen na základě poslechu.*“ Na základě **Dianiny** výpovědi si můžeme všimnout, že pro porozumění se žáci-cizinci musí více soustředit. Samozřejmě je jasné, že tento proces bude na začátku velmi složitý, ale je důležité rozšiřování slovní zásoby, protože čím více slov daný žák ovládá, tím snazší je pro něj porozumění i v rámci nějakého celkového kontextu. Tuto skutečnost zmiňuje i **Solomija**, která uvádí, že rozumí přednášené výuce jen z poloviny, ale pomocí spojování slov do věty a vytvářením celkového kontextu, dokáže výuce porozumět: „*No, padesát na padesát. Některým slovíčkům rozumím, některým ne a ty, kterým rozumím, se snažím nějak spojit, abych z toho složila nějakou větu, a tak to nějak chápu.*“ Dotazování žáci nevedli, že by se potýkali s nějakými většími problémy v procesu porozumění výkladu, z čehož můžeme usuzovat, že ačkoliv to pro ně musí být ze začátku náročné, poměrně rychle ovládají slovní zásobu natolik, aby dokázali učební látku pochopit a vstřebat a po určité době výuku zvládají v pořádku.

7.2.2 Obtížnost výuky a prospěch

Všichni respondenti ohodnotili výuku v české škole jako jednodušší než v jejich předchozí škole na Ukrajině. Respondentka **Solomija** hodnotí výuku v české škole slovy: „*Jakoby, ten program, co tady mají je trochu opožděný, mi přijde. Tenhle program jsme brali na Ukrajině v sedmé třídě. Ale oni to tu přednáší jinak a na začátku jsem nemohla pochopit, co a jak, i když by to mělo být pro mě už snadné. Ale prostě oni to dělají jinak tady, a to je docela náročný.*“ Respondentka zmiňuje, že již tuto učební látku probírali v její předchozí škole na Ukrajině a hodnotí vzdělávací program ve své nové škole jako „opožděný“. Respondentka ale také zmiňuje, že nehledě na to, že s touto učební látkou je již seznámena, tady je podle jejích slov prezentována jinak a tím pádem i tak je to pro ni náročné. Další tvrzení potvrzující to, že žáci-cizinci vnímají výuku ve své české škole jako snazší poskytuje i respondentka **Diana**: „*No, pokud neberu v úvahu jazyk, tak tady je to snazší, protože máme jednodušší obsah výuky.*“ Respondentům byly položeny i otázky týkající se složitosti jednotlivých předmětů, kdy například respondent **Denys**

zmiňuje, že je pro něj nejnáročnějším předmětem český jazyk: „*Ano, čeština. Protože tam jsou taková zvláštní pravidla. No, nevím, jak Ukrajinci se to mohou vůbec naučit. Myslím si, že je to spíše pro Čechy, pro ně je to intuitivní, ten jazyk, jak oni, tak například i já vím, jak v ukrajinštině přečíst určité slovo, kam se klade důraz. Oni to přečtou se správným důrazem, ví, kdy se píše na konci měkké nebo tvrdé „i“.* Pro ně je to mnohem jednodušší.“ Denys zejména vyzdvihuje to, že je pro ukrajinského žáka složité pochopit určité zákonitosti českého jazyka, protože vzhledem k tomu, že to není jeho mateřský jazyk, pro některé procesy v češtině nemá přirozený cit, na rozdíl od českých žáků. Překvapivě ale jedna z respondentek, **Stefanija**, uvedla, že jsou pro ni pravidla v češtině jednodušší než v ukrajinštině: „*Tady je například matematika snazší a podobně. Trochu mi také připadá, že pravidla v češtině jsou jednodušší než v ukrajinštině.*“ Toto je zajímavé, ale je to spíše výjimka, protože ostatní respondenti říkali pravý opak.

Dalším z ukazatelů průběhu akademické adaptace žáků-cizinců, je jejich prospěch v nové škole. Respondenti v tomto ohledu sdělují, že se jim vesměs daří a mají celkem dobré známky, někteří dokonce lepší než na Ukrajině, jako například **Vira**: „*Tady je jednodušší program, protože tady mám lepší známky než na Ukrajině.*“ Odpověď respondenta **Denyse** nám poskytuje i konkrétnější informace o prospěchu: „*Co se týče známek, například z geografie jsem měl 8 a tady mám jedničku, z matematiky jsem měl 2 a tady mám trojku. Z biologie jsem také měl 8 a teď mám jedničku.*“ Z této výpovědi je možné soudit, že u **Denyse** došlo k výraznému zlepšení prospěchu. Jistým způsobem nám jeho výpověď může potvrdit i to, co řekla předchozí respondentka o menší obtížnosti matematiky, protože u dotyčného žáka to znázorňuje rozdíl známek z daného předmětu v české škole a jeho předchozí škole na Ukrajině.

Ze všech výpovědí respondentů na téma obtížnosti výuky a jejich prospěchu vyplývá, že žáci-cizinci celkově vnímají výuku ve své české škole jako jednodušší, nemají výrazné problémy s výukou a ba naopak se dokonce vyskytují případy, kdy v české škole mají tito žáci lepší prospěch než ve své předchozí škole na Ukrajině. Pokud faktor prospěchu budeme považovat za určující ukazatel úspěšnosti akademické adaptace těchto žáků, tak ji v tomto směru můžeme hodnotit jako úspěšnou.

7.3 Podpůrná opatření školy

7.3.1 Přístup učitelů

Přístup pedagogů na konkrétní škole je velmi důležitou proměnnou, protože právě učitelé jsou ti, kteří žáky-cizince provází cestou adaptace už od začátku a po celou dobu. Všichni respondenti, kteří se účastnili rozhovorů, hodnotí své nové učitele pozitivně. Respondentka **Stefanija** se vyjádřila takto: *„A pokud něčemu nerozumíš, učitelé ti to vysvětlí bez problémů...No přijde mi, že na Ukrajině byli učitelé ještě zlejší...tady jsou všichni hodní.“* Z její výpovědi se dozvídáme, že jsou učitelé v její nové škole ochotní a v případě potřeby mohou vysvětlit vše potřebné. Navíc se respondentka zmiňuje, že má pocit, že v její předchozí škole na Ukrajině učitelé nebyli tak hodní. Další respondent, **Denys**, se vyjádřil podobně a také projevil větší spokojenost se svými novými učiteli než s těmi z jeho předchozí školy: *„Také jsou tu lepší učitelé...Měli jsme třeba na Ukrajině jednu učitelku, která vyučovala zahraniční literaturu a všechno se jí nelíbilo. Například, věděla, že jsem neudělal domácí úkol a úmyslně mě vyvolala k tabuli a ponižovala mě přede všemi spolužáky.“* **Denys** mimo jiné popisuje negativní zkušenost s jednou z učitelek na Ukrajině a můžeme předpokládat, že v jeho české škole k žádné nepříjemné situaci za celou dobu nedošlo, a tak hodnotí učitelé zde jako lepší. Můžeme tvrdit, že učitelé na dané škole projevují k žákům-cizincům pochopení a poskytují jim potřebnou pomoc. Toto tvrzení dokládá i další odpověď jednoho z respondentů, **Tarase**: *„Chovají se ke mně dobře, nikdy jsem neměl žádný problém s nimi...Pomáhají, vysvětlí dané téma nějak srozumitelněji a zopakují.“* Pochopení učitelů se projevuje mimo jiné i v tom, že chápou speciální potřeby žáků z Ukrajiny a dovolují jim překládat si to, čemu nerozumí, jak uvádí i respondentka **Vira**: *„Říkají nám vždycky, že pokud něčemu nerozumíme, tak můžeme si to vlastně i překládat anebo se někoho zeptat.“*

Z výše zmíněných odpovědí tedy můžeme vyvodit, že na dané škole je žákům-cizincům poskytována potřebná podpora ze strany učitelů a výsledkem je spokojenost těchto žáků a velmi pozitivní hodnocení učitelů a jejich přístupu.

7.3.2 Doučování češtiny a jiných předmětů v rámci školy

Jednou z možností podpory vzdělávání žáků-cizinců je možnost doučování češtiny v rámci školy nebo poskytování nějakých hodin českého jazyka navíc. V dané škole této možnosti využívají a ukrajinským žákům ve škole poskytují možnost doučování českého jazyka. Jak uvádí respondentka **Stefanija**, není pro ni díky tomu nutné chodit na další kurzy českého jazyka a tyto hodiny navíc ve škole ji výrazně pomáhají: „*No předtím jsem na žádné kurzy nechodila. Chodím jen do školy, tady ve škole máme kurzy, a to mi stačí.*“ Co se týče četností a průběhu těchto hodin, odpověděla **Stefanija** následovně: „*V pondělí je to povinná hodina pro všechny Ukrajince, a pak ve čtvrtek a úterý je to pro ty, kdo neumí tak dobře mluvit.*“ Důležité bylo také zjistit, zda se ukrajínští žáci účastní výuky s českými žáky, nebo existují nějaké výjimky. Odpovědi na tuto otázku se liší, někteří žáci uvedli, že odděleně od českých žáků mají pouze tyto hodiny češtiny navíc. **Mykola** uvedl: „*No, jen český jazyk, to je dvakrát týdně, v úterý a ve čtvrtek jdeme o patro níž a tam je místnost, kde se scházejí ukrajínští žáci z mé šesté třídy a z vedlejší třídy a tam nás doučují češtinu.*“ Někteří žáci také uvedli, že mají i speciální skupinu také na hodinách němčiny, která je tvořená převážně z ukrajinských žáků, jak uvádí **Stefanija**: „*Němčina je zvlášť pro Čechy a zvlášť pro Ukrajince. Ale Češi mají vyšší úroveň němčiny a učí se něco jiného než my.*“ Tato situace je způsobená tím, že podle slov ukrajinských žáků, na Ukrajině neměli vůbec výuku němčiny, a tak to pro ně přirozeně musí být náročné. Jeden z respondentů, **Denys**, také vyslovil přání, že mu chybí intenzivnější výuka němčiny: „*Chtěl bych, abychom se víc učili němčinu, protože se mi moc nelíbí, že už se tři měsíce učíme jenom zvířata...*“ Tato skutečnost svědčí o tom, že by ukrajínští žáci mohli mít touhu učit se pro ně další nový jazyk, a hlavně vzhledem k tomu, že je pro ně němčina povinným předmětem, musí ji ovládat aspoň na základní úrovni.

Z těchto odpovědí můžeme soudit, že je vskutku přínosné, pokud mají žáci-cizinci možnost v rámci školy navštěvovat hodiny češtiny navíc, je to důležitou součástí podpory těchto žáků. Můžeme ale také vidět, že je potřeba přizpůsobovat výuku potřebám žáků-cizinců nejen v rámci českého jazyka, ale například i německého. Daná škola tuto podporu žákům poskytuje a tím zřejmě přispívá k úspěšnějšímu průběhu jak sociální, tak akademické adaptace.

7.3.3 Žáci-cizinci a výuka češtiny

Z hlediska výuky českého jazyka, je zajímavé to, co samotní žáci hodnotí jako nejvíc užitečné a prospěšné v tomto směru. Někteří z respondentů navštěvují soukromé lekce češtiny, ale i přesto vyzdvihují přínosy samotné komunikace. Diana uvádí: „...ale nejvíce mi pomáhá samotná komunikace ve třídě a to, že mám několik českých kamarádů.“ Komunikaci se svými spolužáky a českými kamarády zmiňují i další respondent, například **Oksana**: „Komunikace s Čechy také hodně pomáhá, čím víc s nimi komunikuji, nejen ve třídě, tím lépe ovládám češtinu.“ Jedna z respondentek, **Vira**, zmiňuje přínos doučování češtiny v rámci školy a také jako další zmiňuje samotnou komunikaci: „No vlastně ty kurzy, co tady máme a asi také hodně komunikace s Čechy.“ Komunikace ale není jediným efektivním prostředkem k výuce českého jazyka, respondent **Taras** například odpověděl, že mu pomáhají k výuce češtiny i další mimoškolní aktivity: „Knihy, vzdělávací videa a učitelé ve škole, navíc jsem objevil i nějaké stránky, kde se dají procvičovat česká slovíčka.“

Z těchto výpovědí je patrné, že tím neefektivnějším prostředkem k tomu, jak se český jazyk naučit, je samozřejmě, samotná komunikace v tomto jazyce. Pokud jsou žáci nuceni komunikovat se svým okolím v českém jazyce, i přesto, že je to pro ně náročné, je to nejvíc přínosné, protože jde o praktickou zkušenost. Není potřeba zapomínat i na další pomůcky, jako je sledování filmů nebo čtení v českém jazyce, které je zejména skvělé pro obohacení slovní zásoby, protože i tyto věci nám mohou usnadnit ovládnutí nového jazyka.

7.3.4 Asistent pedagoga jako jedna z možností podpory

Jednou z možností podpory ukrajinských žáků je poskytování služeb asistenta pedagoga, v této mimořádné situaci i možnost podpory prostřednictvím ukrajinského asistenta pedagoga. Na této konkrétní škole je tato podpora žákům-cizincům poskytována, ale s výjimkou 9. ročníku, jak dokládá respondentka **Diana**: „Ve třídě ne, mají ji v osmé a sedmé, my ne.“ Nicméně i v případě, že žáci nemají ve třídě asistentku pedagoga, **Diana** zmiňuje, že pokud je to potřeba, mohou požádat o pomoc: „...ale můžeme někoho přivolat, když je to potřeba.“ Mimo ukrajinského asistenta pedagoga, mohou mít žáci v některých třídách tedy i českého asistenta pedagoga, o přítomnosti obou mluví i **Solomija**: „Ano jsou tam dvě, ta naše může přijít jednou na hodinu, ale ne vždycky. Je tam také jiná asistentka to je Češka.“ Z její výpovědi je patrné, že ukrajinská asistentka pedagoga není přítomná na všech

vyučovacích hodinách, což je způsobeno zejména tím, že takových asistentů pedagoga na jednu školu bývá malé množství, a tak je náročné poskytovat podporu žákům-cizincům během všech vyučovacích hodin. Na této konkrétní škole se ale snaží poskytovat podporu ukrajinského asistenta pedagoga žákům zejména na hodinách, kde by bylo náročnější pochopení určitých termínů. Respondent **Mykola** o této skutečnosti mluvil následovně: „*Naše asistentka je přítomná na všech hodinách matematiky kromě pátku a pomáhá nám také na fyzice.*“, což předchází domněnku potvrzuje. Respondentům byla položena i otázka ohledně toho, v čem jim ukrajinská asistentka nejvíce pomáhá. Respondentka **Stefanija** na tuto otázku odpověděla: „*Pomáhá s překlady a pomáhá s různými věcmi.*“ Další respondent, **Denys**, také uvedl, že pomoc ukrajinské asistentky pedagoga využívá: „*Pokud něčemu nerozumím, tak se ptám naší asistentky.*“ **Denys** se obrací v případě nepochopení výuce pouze na ukrajinskou asistentku a na učitele se vůbec neobrací, toto může být způsobeno zejména tím, že je pro **Denyse** snazší se dorozumět s touto asistentkou, a tak je pak její pomoc efektivnější.

Z výše uvedených odpovědí je možné vyvodit, že poskytování podpory prostřednictvím ukrajinského asistenta pedagoga je pro žáky-cizince opravdu nápomocné. Z emocí, které respondenti dávali najevo během rozhovorů a celkově z jejich reakcí, je patrné, že jsou za tuto možnost rádi.

7.4 Rozdíly v české škole oproti škole na Ukrajině

7.4.1 Rozdíly ve složitosti výuky

Všichni respondenti na otázku, kde je pro ně náročnější studovat, odpověděli, že na Ukrajině. Žáci uváděli různé odpovědi, které odůvodňují jejich názor. Respondentka **Stefanija** odpověděla následovně: „*Tam je velké zatížení výukou, tady je to lehčí. Tady jsme třeba na začátku školního roku probírali všechna témata a tak dále a bylo to snadné. No, některé věci jsme tam ani neprobírali, co tu probíráme teď. Přejde mi, že jsme hned šli na ta náročnější témata, takže to pro mě bylo hodně náročné.*“ **Stefanija** zmiňuje, že na Ukrajině některou učební látku nebrali a má dojem, že hned přecházeli ke složitějším tématům a možná opomíjeli základy, což může být na jednu stranu velké mínus, protože bez základů se těžko ve znalostech navazuje na složitější úlohy a témata. Otázkou tedy je, když je na ukrajinských školách větší zatížení výukou a probírají se tam složitější témata,

zda je ta výuka efektivnější, či nikoliv. Nicméně je to jeden ze zajímavých rozdílů, který respondenti uvedli. Většina respondentů uvádí hlavně to, že jim přijde matematika v české škole jednodušší. Tuto domněnku respondentka **Diana** dokládá slovy: „*Tady jsou třeba jednodušší testy z matematiky například, dají tam tři příklady na různé způsoby, a to je mnohem snazší než celý obrovský test na Ukrajině.*“ Respondent **Denys** také mluví o tom, že matematika byla v jeho předchozí škole na Ukrajině napřed a tím pádem byla i náročnější: „*Tady je mnohem snazší program. Když třeba na Ukrajině teď probíráme například rovnice, tak tady probíráme procenta a zlomky.*“ Další rozdíl, který respondenti zmiňují je množství domácích úkolů. Respondent **Mykola** řekl: „*Vzdělávání na Ukrajině bylo pro mě těžší, protože každý den z každého předmětu jsme dostávali domácí úkoly, které sem musel dělat hned co přijdu domů, tady dostáváme úkoly jen zřídka.*“

Z výpovědí respondentů tedy vyplývá, že největší rozdíly ve výuce spatřují v matematice, kdy jsou na Ukrajině dle jejich slov napřed, a tak je výuka pro ně složitější. Další rozdíl respondenti spatřují v množství zadávaných domácích úkolů, kdy mají dojem, že v české škole jich dostávají podstatně méně.

7.4.2 Jiné rozdíly

Mimo rozdíly ve složitosti výuky zmiňují respondenti i rozdíly v organizaci školního dne a mentalitě ukrajinských dětí. Co se týče organizace školního dne, popisuje respondentka **Stefanija** následující skutečnost: „*Jen prostě nemám ráda, že, víte, ráda vycházím ze třídy během přestávky a oni nás vždycky zavírají do tříd. Myslí si, že nestihneme připravit se na hodinu nebo nevím. Na Ukrajině nás naopak vyháněli ze třídy, aby se větralo během přestávek, a tady nás naopak vyhánějí z chodby do tříd.*“ Respondentce tak chybí možnost jít ven během přestávek, protože v její předchozí škole na Ukrajině měli žáci takovou možnost, zatímco v české škole musí dle jejich slov během přestávek zůstat ve třídě. Další respondentka, **Diana**, uvádí další rozdíl v organizaci: „*No tady nemůžeš v konkrétním čase opustit školu. Musíš být přesně do 13:30 ve škole a v žádném případě nesmíš odejít. Na Ukrajině jsme mohli klidně odejít. A pokud ti je tady špatně, musí za tebou určitě přijít někdo z rodičů nebo to potvrdit telefonicky.*“ Tuto skutečnost hodnotila pozitivně slovy: „*Organizace je horší na Ukrajině myslím si.*“ Z toho může pramenit i to, že vzhledem k větší volnosti v ukrajinských školách, může pro ukrajinské žáky být nezvyklé dodržovat striktnější pravidla, která jsou nastavená v české škole, protože na to žáci nejsou zvyklí. To potvrzuje

i skutečnost, že v průběhu rozhovoru **Diana** dále řekla, že se jí to svým způsobem nelíbí, že nemohou kdykoliv ze školy odejít a musí se dodržovat tato stanovená pravidla. Z hlediska mentality ukrajinských žáků oproti českým žákům vyslovil respondent **Mykola** toto své přání: „*Chci, aby si všichni navzájem nějak pomáhali, protože tady to tak není, tady mohou nabídnout pomoc, ale to je jen pár lidí, nikdo další.*“ **Mykola** dále uvádí, že na Ukrajině je to jinak: „*Tam si klidně můžou půjčit něco, třeba pero, tužku, nůžky. A u nás v české škole, například, když přijdu k někomu a o něco poprosím, tak se mi to prostě stává. Oni právě v tu chvíli začnou stříhat papír nůžkami a říkají, že nemají ještě jedny speciálně pro mě a tak. Nevím, jestli to dělají schválně jen aby se zasmáli.*“ Je možné, že ukrajínští žáci jsou v tomto ohledu opravdu vstřícnější, zejména to bylo patrné i v kapitolách výše, kdy ukrajínští žáci mají tendenci pomáhat si navzájem i tady ve své nové škole.

Z výpovědí respondentů vyplývají zajímavé postřehy, které naznačují, že jsou patrné určité rozdíly v mnoha směrech, kterých si žáci všimají. Pravděpodobně existuje více rozdílů, zde jsou ale uvedeny pouze ty, které vyplynuly přímo z absolvovaných rozhovorů s respondenty.

8 Diskuze

Tématem výzkumu byla adaptace ukrajinských žáků v českých základních školách. Cílem této práce bylo zjistit, jak probíhá sociální a akademická adaptace nově příchozích žáků-cizinců z Ukrajiny. Součástí tohoto cíle bylo také dospět k zjištění, jaké faktory ovlivňují adaptaci ukrajinských žáků, jaké způsoby podpory využívá zkoumaná škola a také jaké rozdíly spatřují ukrajinští žáci v České republice oproti Ukrajině, a to ať už ve školství, nebo v jiných sférách života.

Ukrajinští žáci, kteří se v současné době účastní výuky v českých základních školách, jsou vnímáni jako vhodný zdroj informací ke zkoumání daného tématu, vzhledem k tomu, že se jedná o žáky přímo prožívající současnou mimořádnou situaci. Na základě tohoto úsudku byl zvolen kvalitativní výzkum uskutečněný prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Pro zpracování dat byla následně využita metoda tematické analýzy, která umožňuje hlubší poznání zkoumaného tématu. Na základě této analýzy se objevují čtyři hlavní témata: sociální adaptace ukrajinských žáků, akademická adaptace, podpůrná opatření školy a rozdíly v české škole oproti škole na Ukrajině.

Je důležité zmínit i limity, které daná práce má, jedním z limitů je výběr respondentů. Z důvodu problematického získávání respondentů, vzhledem k tomu, že se jedná o neplnoleté osoby, zároveň o citlivé téma, je tento výzkum zaměřený pouze na respondenty z jedné školy. Tato skutečnost omezuje zejména reprezentativnost výzkumného souboru. Z tohoto důvodu je nutné brát ohled na to, že se v dalších školách situace může lišit. Dalším limitem může být věk respondentů a s tím spojené pocity, které žáci mohou prožívat. Někteří žáci mohli pociťovat stud, nebo strach při rozhovoru a tím pádem to mohlo ovlivnit i jejich odpovědi. Mimo jiné i psychický stav respondentů mohl ovlivnit jejich otevřenost, vzhledem k tomu, že pro všechny respondenty jde o citlivou a náročnou situaci. Je nutné také zmínit, že výsledky výzkumu mohly být ovlivněny výzkumníkovo předchozí zkušeností s tématem a motivací k výzkumu, tyto skutečnosti byly uvedené v kapitole věnované reflexi výzkumníka.

Prvním tématem, které vyplynulo z provedených rozhovorů, je **sociální adaptace** ukrajinských žáků. V prvních dnech se ukrajinští žáci v novém prostředí cítili různě, převládal spíše strach z neznáma a ostych před novými spolužáky. Někteří respondenti tuto skutečnost prožívali lépe, v čemž jim nejvíce pomáhal přátelský kolektiv jejich nové třídy.

Navazování vztahů se svými českými spolužáky je ale problematičtější. Výsledky mého výzkumu se v této oblasti shodují s výsledky studie SYRI (Hlad' a kol., 2023), ze kterého vyplývá, že vztahy ve třídách jsou do velké míry etnicky segregované. Dle odpovědí respondentů, ukrajinští žáci preferují komunikaci se svými spolužáky stejné národnosti a čeští žáci také nejeví přílišný zájem o navazování přátelství s ukrajinskými žáky. Respondenti zejména uváděli, že čeští žáci mají vytvořené své skupinky a baví se hlavně mezi sebou, nicméně někteří respondenti by chtěli, aby se s nimi jejich čeští spolužáci bavili víc. Tuto skutečnost dokládá i výsledek již zmiňovaného výzkumného šetření: *„Ukrajínští žáci zároveň vyjadřovali přání být více v kontaktu s českými spolužáky, což svědčí o tom, že jim vztahy s českými spolužáky nejsou lhostejné a přáli by si je zlepšit“* (Hlad' a kol., 2023, s.7). V tomto případě je jistě na místě podniknout nějaké společné aktivity, které by mohly žákům pomoci se více spřátelit mezi sebou a vybudovat lepší vztahy.

Na druhou stranu, na otázku ohledně toho, co žákům-cizincům nejvíce pomohlo zvyknout si a přizpůsobit se nové třídě a novému prostředí, skoro všichni respondenti uvedli, že jejich ukrajinští spolužáci. Sice dochází k segregaci, a nejspíše je to způsobeno větším množstvím ukrajinských žáků ve třídě, ale přítomnost žáků stejné národnosti je takovým „záchranným kruhem“ v začátcích jejich adaptace na nové prostředí. Žáci mohou mezi sebou sdílet své pocity, zkušenosti a zážitky, které mají velmi podobné, protože všichni byli nuceni odjet do jiné země kvůli válečnému konfliktu na území Ukrajiny. Kromě toho nemusí pociťovat takový stud kvůli tomu, že zatím neovládají český jazyk, protože v této situaci také nejsou sami. Tudíž přítomnost žáků stejné národnosti je svým způsobem přínosná, protože při příchodu do jiné země jsou žáci-cizinci vystaveni stresu a prožívají přirozeně náročné období, a tak tato skutečnost může alespoň trochu přispět ke zlepšení psychické pohody těchto žáků.

Z výpovědi některých respondentů také ale vyplynulo, že v jejich třídách dochází k určitým konfliktům s českými spolužáky, kdy tyto konflikty mají podobu urážek, mířených na etnicitu konkrétních žáků. Tyto situace jsou pro žáky-cizince samozřejmě nepříjemné a jistým způsobem zhoršují průběh jejich adaptace, vzhledem k tomu, že prostředí ve třídě a přátelský kolektiv je jedním z důležitých faktorů pro sociální adaptaci. Skutečnost, že k těmto situacím opravdu dochází, potvrzuje taktéž výsledek výše zmiňovaného výzkumného šetření: *„Někteří ukrajinští žáci zažili ve škole negativní situace (urážky,*

potyčky) s českými spolužáky kvůli své etnicitě. Možné problémy v sociální adaptaci reflektovali také rodiče žáků. Rovněž oni hovořili o konfliktech s českými spolužáky, kterým jejich děti ve školním prostředí v některých případech čelily“ (Hladů a kol., 2023, s.8). Tyto situace je potřeba určitě řešit a je to hlavně v kompetencích učitelů. Od některých respondentů zaznělo, že o některých situacích učitelé neví. Domnívám se, že v tomto případě je potřeba budovat se žáky-cizinci důvěru, aby se nebáli svěřit se s tím učitelům. To, že učitelé o této skutečnosti budou vědět je první krok k řešení této situace, protože následně s tím mohou něco udělat. A mimo upozornění a napomenutí žáků, kteří se chovají tímto způsobem i v této situaci by mohly být prospěšné nějaké aktivity zaměřené na stmelování třídního kolektivu. Nehrají v tom ale roli jen pedagogové, ale je pravděpodobné, že chování některých českých žáků, kteří uráží žáky-cizince z důvodu jejich etnicity, je způsobeno předáváním určitých vzorů a hodnot jejich rodiči. V dětech se sám od sebe nezformuje negativní vztah k určité zemi nebo národnosti, musí být nějakým způsobem ovlivněn. Jak uvádí Průcha (2007), tento proces je známý jako mezigenerační transmise hodnot, rodiče svým dětem tak předávají nejen pozitivní postoje a hodnoty, ale i ty negativní. V případě, že je tomu opravdu tak, opět řešení záleží na kompetencích pedagogů a vedení školy, i když v této situaci je to ještě náročnější, protože není jednoduché ovlivnit něco, co se děje v nějaké rodině a vliv pedagogů je zde výrazně omezen. Nicméně v každém případě je potřebná snaha o řešení těchto situací a zájem o ně.

Pokud jde o vliv rodičů na žáky, platí to samozřejmě i na žáky-cizince. Postoj rodičů ke vzdělávání jejich dětí a předávání dětem určitých hodnot výrazně ovlivňuje jejich nahlížení na určité situace. Toto tvrzení uvádí také Kostecká a kol.: „Vliv rodičů na jednání a chování žáka je zásadní a projevuje se i v přístupu dítěte ke škole. Vztah rodičů ke škole a ke vzdělávání obecně do značné míry předurčuje školní úspěšnost dítěte“ (2013, s. 70). Například při zkoumání vyhlídek do budoucna, které žáci cizinci mají, vyplynulo z rozhovorů, že pravděpodobně to, zda žáci chtějí zůstat i nadále v České republice, ovlivňuje z velké míry názor jejich rodičů. Respondenti, kteří uvedli, že zde chtějí zůstat a získávat své vzdělání a vnímají jisté výhody, které jim pobyt v Česku přináší, uváděli i stejný názor svých rodičů, a to samé platilo u negativních odpovědí. V tomto případě je určitě dobře, že žáci-cizinci přebírají názory svých rodičů a vnímají výhody, které jim pobyt v České republice přináší, protože pak mají sami motivaci k začlenění se do kolektivu a ke

studiu, protože tady sami chtějí zůstat. Většina dotazovaných žáků má právě tento názor a u těch se dá předpokládat, že je jejich sociální adaptace zdařilejší.

Další zkoumanou rovinou byla nedostatečná znalost jazyka jako překážka k sociální adaptaci. Z výpovědi některých respondentů vyplynulo, že kvůli nedostatečné znalosti češtiny se stydí komunikovat se svými českými spolužáky anebo vnímají jisté omezení, kdy kvůli této skutečnosti nedokážou plně vyjádřit své názory a postoje. Proto se lze domnívat, že znalost jazyka je velmi důležitá pro to, aby se žáci-cizinci cítili dobře a byli schopni navazovat vztahy se svými českými spolužáky. Tato domněnka se shoduje i s Titěrovou, která zmiňuje, že: „*Jazyková bariéra je nejmarkantnější překážkou dětí cizinců v našich školách. Odlišný mateřský jazyk a čeština jako cizí jazyk způsobují mnohé problémy jak v běžné každodenní komunikaci, tak v osvojování učiva*“ (2010, s.2). V případě, že ukrajinští žáci neovládají dostatečně český jazyk, je jejich sociální adaptace tedy výrazně ztížena.

Celkově tedy můžeme říct, že sociální adaptace žáků-cizinců je ovlivněna hlavně faktory, jako je třídní kolektiv a prostředí ve třídě, množství dalších žáků stejné národnosti ve třídě, znalost českého jazyka a také postoje a názory rodičů těchto žáků, které žáci-cizinci přebírají. Vcelku sociální adaptace vlivem těchto všech faktorů ve většině případů bohužel není až tak zdařilá a úspěšná. Pravděpodobně je proto potřeba věnovat pozornost některým situacím, a zapracovat zejména na prohlubování vztahů žáků ve třídě, což by jejich sociální adaptaci mohlo zlepšit.

Dalším tématem, na které bylo mé výzkumné šetření zaměřeno, byla **akademická adaptace** žáků-cizinců. Jedním z faktorů, který ji ovlivňuje je porozumění během výuky. Pro zvládnutí učební látky je klíčové, aby žáci-cizinci rozuměli přednášenému učivu. V tomto ohledu většina respondentů řekla, že s porozuměním během výuky nemají výrazné problémy. Větší část respondentů uvedla, že výkladu rozumí víc než z poloviny a že to zvládají docela dobře. Někteří žáci uvedli, že se potřebují na výklad víc soustředit, což je přirozené, protože za tak krátkou dobu nemohou ovládnout jazyk na takové úrovni, aby to zvládali bez většího soustředění. Další respondenti také uváděli, že i když rozumí skoro polovině, domyslí si smysl sdělení podle celkového kontextu a některých slov, kterým rozumí. V tomto případě je důležité, aby žáci pracovali na rozvíjení své slovní zásoby. Slovní zásobu si žáci samozřejmě rozšiřují i komunikací. Většina respondentů zmínila, že komunikace s českými spolužáky jim ve výuce pomáhá ze všeho nejvíce. I proto je důležité pracovat na vzájemných vztazích českých a ukrajinských žáků, protože jejich komunikace je

nejlepším způsobem, jak urychlit a zefektivnit ovládnutí českého jazyka žáky-cizinci. Důležitost dobrých vztahů mezi žáky a celkově příjemného prostředí ve škole uvádí i Bernkopfová a kol.: „*Pokud bude dítě odcházet ze školy s pozitivními zážitky a s pocitem, že je ve škole v bezpečí, že ho učitelé i spolužáci přijímají, že má ve škole nějakého ochránce, nebo že si začíná vytvářet kamarádské vztahy se spolužáky, zvýší se tím jeho motivace učit se česky a zapojovat se do výuky i v dalších předmětech*“ (2019, s.50).

Ukazatelem toho, jak probíhá akademická adaptace ukrajinských žáků je také jejich prospěch. Ten je ovlivněn z velké části složitostí výuky. Všichni respondenti hodnotili výuku v české škole jako jednodušší oproti jejich předchozí škole na Ukrajině. Tato skutečnost může být způsobená tím, že se učitelé snažili klást co nejnižší nároky na ukrajinské žáky, aby jim výuku usnadnili. S tímto tvrzením se shoduje ve svém výzkumu i Janků: „*Forma i obsah hodnocení se dle učitelů postupem času měnila. V současnosti, kdy většina ukrajinských žáků již minimálně českému jazyku rozumí, jsou tyto žáci hodnoceni jako ostatní známky, s tím že jim mohou být poskytnuty různé úlevy či zjednodušená zadání*“ (2023, s.76).

Tím, že je výuka pro ukrajinské žáky jednoduchá, mají tak v české škole dobré známky, někteří respondenti uváděli, že dokonce mnohem lepší, než měli ve škole na Ukrajině. Žáci-cizinci nejvíce odůvodňovali proč je zde pro ně výuka jednodušší tím, že v určitých předmětech, jako je matematika a angličtina, jsou nižší požadavky, nebo dokonce měli pocit, že jsou zde ve výuce výrazně pozadu oproti výuce na Ukrajině. Rozdíly ve výuce matematiky, mohou být způsobeny také tím, že složitost výuky se může na Ukrajině v jednotlivých školách lišit. Jak zmiňuje Gončarenko (2022), ve větších městech mívají žáci opravdu intenzivnější výuku například matematiky, nebo cizího jazyka. Co se týče cizích jazyků, velkým problémem, se kterým se zde ukrajinští žáci potýkají, je němčina, protože ta se ve škole na Ukrajině nevyučuje. Pro tyto žáky-cizince je tak velmi komplikovaná situace, kdy musí zároveň zvládat výuku češtiny a k tomu i výuku němčiny, zvláště pokud se ji čeští žáci už pár let učí. Ke zmírnění tohoto problému je možné zprostředkovávat výuku němčiny v oddělených skupinkách zvláště pro ukrajinské žáky, čehož využívali i ve škole, na které byl prováděn tento výzkum.

Celkově ale akademickou adaptaci ukrajinských žáků můžeme hodnotit za daných podmínek jako úspěšnou. Otázkou je, zda jsou na ně v některých školách opravdu kladeny nižší nároky a zda až se tyto nároky zvýší, bude se ukrajinským žákům dařit stejně.

Dalším zkoumaným tématem mého výzkumu byla **podpůrná opatření na úrovni školy**. Škola, v níž byl prováděn tento výzkum poskytuje žákům podpůrná opatření ve formě doučování českého jazyka a také možnost podpory ukrajinského pedagoga. Doučování českého jazyka hodnotili respondenti velmi pozitivně. Většina respondentů uvedla, že jim toto doučování stačí a nemusí tak chodit dodatečně na kurzy českého jazyka. Jen několik respondentů zmínilo, že nějaké kurzy mimo školu navštěvují. Domnívám se tak, že je to opravdu skvělý způsob podpory výuky českého jazyka, a i podle zmínek některých respondentů, mají možnost se během tohoto doučování zeptat dodatečně na nějaké otázky ohledně učební látky, které nerozuměli nebo ji plně nepochopili.

Podpora ze strany ukrajinského asistenta pedagoga měla také velmi pozitivní ohlasy. V této konkrétní škole je ukrajinský asistent většinou přítomný na hodinách, na kterých se mohou ukrajinští žáci setkat s terminologií, které by nemuseli rozumět. Také většina respondentů zmiňovala, že se ukrajinského asistenta pedagoga často ptají, pokud něčemu nerozumí. Ukrajinský asistent pedagoga tak žákům pomáhá s překlady a vysvětlením probírané látky, pro ukrajinské žáky je také komfortnější pokládat otázky tomuto asistentovi pedagoga, protože se lépe pochopí a není zde jazyková bariéra. Já osobně vnímám tuto podporu jako velký přínos a oporu pro ukrajinské žáky a myslím si, že ukrajinský asistent pedagoga hraje významnou roli v úspěšnosti akademické adaptace ukrajinských žáků.

Kromě těchto podpůrných opatření hraje významnou roli celkový přístup učitelů k žákům-cizincům. Přístup učitelů respondenti hodnotili velmi kladně, respondenti zmiňovali zejména vstřícnost učitelů a jejich ochotu. Někteří respondenti dokonce uváděli, že jsou v jejich české škole učitelé mnohem hodnější a vstřícnější než v jejich předchozí škole na Ukrajině, takový výsledek vyplynul i ze studie SYRI (Hladó a kol., 2023). Z tohoto hlediska lze říci, že si učitelé dali celkově velmi záležet na podpoře ukrajinských žáků a jejich snahy mají za výsledek spokojenost ukrajinských žáků s výukou, svými učiteli a podporou, která jim je ze strany školy poskytována. I tato skutečnost se výrazně podílí na úspěšnosti akademické adaptace žáků-cizinců a je velkou zásluhou pedagogů, že se těmto žákům daří.

Poslední zkoumanou oblastí byly **rozdíly**, které žáci-cizinci vnímají **v české škole oproti škole na Ukrajině**. Nejvíce byly zmiňovány rozdíly ve složitosti výuky, jak již bylo zmíněno, ukrajinští žáci hodnotí výuku v české škole jako jednodušší, a to zejména kvůli nižším požadavkům u některých předmětů. Dále respondenti také zmiňovali, že ve své předchozí

škole na Ukrajině dostávali mnohem více domácích úkolů. Respondenti uvedli, že ve škole na Ukrajině dostávali domácí úkoly každý den a skoro z každého předmětu a oproti tomu v české škole jsou domácí úkoly zadávány spíše zřídka. Kromě rozdílů ve výuce někteří respondenti zmiňovali rozdíly v organizaci ve škole, kdy například v ukrajinské škole mají žáci mnohem větší volnost, že mohou odejít, kdy budou chtít a nejsou potřeba omluvenky, a i v případě, že je někomu z dětí špatně, není potřeba aby do školy volal zákonný zástupce a dovolil to. Žáci v tomto případě zmiňovali, že se jim pravidla v české škole moc nelíbí, i když si uvědomují, že z hlediska bezpečnosti je to takhle mnohem lepší. Z tohoto důvodu může být pro některé žáky problematické zvyknout si na pravidla v české škole a dodržovat je. K tomuto zjištění dospěl ve výzkumu i Janků (2023), ve kterém dotazovaní učitelé zmínili, že rozdíly ve školních návycích žáků-cizinců, nebo jejich absence negativně ovlivňují průběh jejich adaptace. Problém to může být i při komunikaci s rodiči těchto žáků, kteří na to také nejsou zvyklí. Proto je potřeba tuto skutečnost s rodiči prodiskutovat a již na začátku věnovat více času vysvětlení pravidel, která v české škole jsou, aby nedošlo k případným nepříjemným situacím. Také někteří respondenti zmiňovali, že oproti české škole, ve škole na Ukrajině mohli jít o přestávkách ven, což jim chybí, protože v české škole musí být o přestávce ve třídě. Znovu jde o v jisté míře větší „volnost“ v ukrajinské škole. Opět z hlediska bezpečnosti a dodržování nějakého řádu ve škole, je to pochopitelné, ale pro některé ukrajinské žáky to může být problém, protože ze své předchozí školy na to nejsou zvyklí.

Ještě jedním tématem, které respondenti zmínili, je rozdíl v chování jejich českých spolužáků oproti jejich spolužákům na Ukrajině. Tento rozdíl spočívá zejména ve vstřícnosti a ochotě, kdy jeden z respondentů zmínil, že pokud potřebuje pomoci, například zapůjčit něco, tak jeho ukrajinští spolužáci by mu všichni pomohli, ale mezi českými spolužáky se zřídka najde někdo, kdo by byl ochoten pomoci. Tato situace je způsobena pravděpodobně odlišnou mentalitou a ukrajinští žáci i zde v České republice drží pohromadě a výrazně si navzájem ve většině případů pomáhají.

Je přirozené, že se zde najde velké množství nějakých rozdílů, protože se jedná o odlišné země a národnosti, které mají samozřejmě i jiná pravidla a zvyky. Rozdíly v organizaci ve škole mohou jistým způsobem ovlivňovat to, jak si žáci zvyknou na nové prostředí a může to pro ně být náročné. Ostatní rozdíly jsou spíše takovou zajímavostí, zvýrazňující kontrasty obou zemí a jejich zvyků.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jak probíhá adaptace ukrajinských žáků navštěvujících českou základní školu a jaké faktory ji ovlivňují. Kromě toho bylo podstatné zjistit, jaká podpůrná opatření poskytují školy ukrajinským žákům a jaké rozdíly vnímají ukrajinští žáci v české škole oproti škole na Ukrajině.

V teoretické části této práce bylo popsáno aktuální množství ukrajinských žáků v českých základních školách, které je ovlivněno mimořádnou situací způsobenou vypuknutím válečného konfliktu na území Ukrajiny. Dále byl charakterizován právní a legislativní rámec této situace se zmíněním procesu přijetí žáků-cizinců do škol, podpůrných opatření, která jsou žákům poskytována na úrovni legislativy, školy a jiných organizací. Ve třetí kapitole teoretické části byla definována problematika adaptace a integrace žáků-cizinců a také faktory, které ji ovlivňují. Součástí teoretické části je rovněž deskripce rozdílů ve výuce na Ukrajině, která slouží pro porovnání školského systému obou zemí.

V praktické části, prostřednictvím tematické analýzy rozhovorů provedených s osmi respondenty, bylo ukázáno, jak probíhá akademická a sociální adaptace ukrajinských žáků v české základní škole a jaké faktory jejich adaptaci ovlivňují. Sociální adaptaci na základě provedeného výzkumného šetření je možné hodnotit jako méně zdařilou oproti adaptaci akademické, která je výrazně úspěšnější. Hlavními faktory, které ovlivňují sociální adaptaci ukrajinských žáků je znalost českého jazyka, třídní kolektiv, množství ukrajinských žáků ve třídě a také postoje a názory rodičů těchto žáků. Oproti tomu akademickou adaptaci žáků-cizinců ovlivňuje zejména: porozumění výuce (znalost jazyka), přístup učitelů, podpůrná opatření poskytovaná v rámci školy.

Při zkoumání otázky, jaká podpůrná opatření jsou žákům-cizincům na úrovni školy poskytována, bylo zjištěno, že se jedná zejména o doučování českého jazyka a možnost podpory ukrajinského asistenta pedagoga. Oba tyto způsoby podpory se ukázaly být velmi efektivní a prospěšné pro celkovou adaptaci ukrajinských žáků v české škole. Z výzkumu také vyplynulo, že tyto žáci vnímají některé výraznější rozdíly mezi českou školou a jejich předchozí školou na Ukrajině. Zejména se jednalo o složitost výuky, způsob organizace školního dne, rozdílná pravidla školy a také přístup učitelů. Mimo jiné ukrajinští žáci si všímají jistých rozdílů v mentalitě a povaze českých žáků v porovnání s ukrajinskými žáky.

Tyto rozdíly mohou také jistým způsobem ovlivňovat průběh adaptace ukrajinských žáků na prostředí české základní školy.

Přínos této práce spočívá zejména ve zmapování faktorů, které ovlivňují adaptaci žáků-cizinců. Díky popsání těchto faktorů, je možné se na tyto konkrétní skutečnosti zaměřit, a tím žákům pomoci s jejich adaptací. Z výzkumného šetření vyplynulo, že nejdůležitější je prohlubování vztahů ukrajinských žáků s českými žáky. Ovlivnit jejich vztahy by zejména mohlo větší množství společných aktivit, které by pomohly žákům sblížit se a navázat lepší vztahy.

Zkoumání tohoto tématu je důležité a přínosné, zvláště v současné době, kdy se množství žáků-cizinců v České republice výrazně zvýšilo. Vzhledem k tomu, že je tato situace mimořádná, je pochopitelné, že není možné vyladit všechny aspekty a systém integrace žáků-cizinců se průběžně vyvíjí a zlepšuje. Tato zkušenost ale zároveň poukazuje na to, že v dnešní době může kdykoliv nastat nečekaná a mimořádná situace, na kterou je potřeba být připraveni.

Zdroje

- Andrle, J. (2023). Analýza: Kolik Ukrajinců se vrátí domů? Rozhodne trvání války a úspěšnost obnovy. <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3575948-analyza-kolik-ukrajincu-se-vrati-domu-rozhodne-trvani-valky-a-uspesnost-obnovy>
- Barbash, E. (2014). *Система оцінювання навчальних досягнень учнів з мови в Україні та закордоном Історико-порівняльний огляд [Systém hodnocení vzdělávacích výsledků žáků z jazyka na Ukrajině a v zahraničí. Historicko-srovnávací přehled]* <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3479/1/СИСТЕМА%20ОЦІНЮВАННЯ%20НАВЧАЛЬНИХ%20ДОСЯГНЕНЬ%20УЧНІВ%20З%20МОВИ%20В%20УКРАЇНИ%20ТА%20ЗАКОРДОНОМ.pdf>
- Bernkopfofá, M., Nosálová, B., Titěrová, K., Vágnerová, T., & Vávrová, J. (2019). *Průvodce začleňováním žáků s odlišným mateřským jazykem Pro základní školy*. META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů. https://meta-ops.eu/wp-content/uploads/2020/03/pruvodce_zaclenovanim_zaku_s_OMJ_META.pdf
- Centra na podporu integrace cizinců. *Základní informace*. <https://www.integracnicentra.cz>
- ČSÚ. (2021) *Děti, žáci a studenti podle státního občanství v mateřských školách, základních, středních a vyšších odborných školách a konzervatořích ve školním roce 2020/21*. https://www.czso.cz/documents/11292/40291466/c04R41_2020.pdf/647db191-603f-442f-89cd-2a79ebaa10ef?version=1.0
- ČSÚ. (2021) *Mateřské, základní a střední školy, konzervatoře, vyšší odborné a vysoké školy – studující cizinci*. https://www.czso.cz/documents/11292/40291466/c04R41_2020.pdf/647db191-603f-442f-89cd-2a79ebaa10ef?version=1.0
- ČŠI. (2015). *Kvalitní škola – kritéria a indikátory hodnocení. Modifikace pro předškolní vzdělávání*. <https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/Obrázky%20ke%20článkům/Kvalitn%C3%AD%20škola%209.%206.%202015/Kvalitni-skola-kriteria-a-indikatory-hodnoceni-konecna-verze-s-poznamkou-pod-carou.pdf>
- Gončarenko, A. (2022). *Vzdělávání na Ukrajině*. <https://inkluzivniskola.cz/vzdelavani-na-ukrajine>

- Grenarová, R. (2018). *Krajská centra podpory NIDV pro začleňování dětí/žáků-cizinců do běžných českých škol*.
https://is.muni.cz/el/ped/jaro2018/CJp409/um/Renee_Grenarova__NIDV_.pdf
- Hartl, P., Hartlová H. (2000). *Psychologický slovník*. Portál.
- Heckmann, F. (2008). *Education and the Integration of Migrants: Challenges for European Education Systems Arising from Immigration and Strategies for the Successful Integration of Migrant Children in European Schools and Societies*.
https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/19250/ssoar-2008-heckmann-education_and_the_integration_of.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2008-heckmann-education_and_the_integration_of.pdf
- Hlad'o, P., Šed'ová, K., Obrovská, J., Lojdová, K., Stupak, O., Lintner, T., Fico, M. (2023). *Adaptace ukrajinských žáků na vzdělávání v českých základních školách*. Studie SYRI.
<https://www.syri.cz/data/uploadHTML/files/PUBLIKACE/adaptace-ukrajinskych-zaku-na-vzdelavani-v-ceskych-zakladnich-skolach-syri.pdf>
- Hrdličková, L. (2014). *Adaptace dětí cizinců – psychologická rovina adaptace*.
<https://clanky.rvp.cz/clanek/c/GVNC/19199/ADAPTACE-DETI-CIZINCUI---PSYCHOLOGICKA-ROVINA-ADAPTACE.html?oblibene=1>
- Inkluzivní škola. *Podpora dětí z Ukrajiny*. <https://inkluzivniskola.cz/podpora-deti-z-ukrajiny>
- Janků, V. (2023). *Integrace ukrajinských žáků do českých základních škol* [Bakalářská práce, Masarykova univerzita].
https://is.muni.cz/th/jutxx/Integrace_ukrajinskych_zaku_do_ceskych_zakladnich_skol.pdf?lang=cs;zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dadaptace%20ukrajinskych%20žáků%26start%3D1;info=1
- Jílek, D. (2005). Asimilace nebo integrace? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 13(4).
<https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7642>
- Kostecká, Y., Hána, D., & Hasman, J. (2017). *Integrace žáků-cizinců v širším kontextu*. Univerzita Karlova.
- Kostecká, Y., Kostecký, T., Kohnová, J., Tomášová, M., Pokorná, K., Vojtíšková, K., Šimon, M. (2013). *Žáci-cizinci v základních školách: fakta, analýzy, diagnostika*. Univerzita Karlova v Praze.

- Kutnohorská, J. (2013). *Multikulturní ošetřovatelství pro praxi*. Grada.
- META o.p.s. (n. d.). *O Metě*. <https://meta-ops.eu/clanek/o-mete/>
- META o.p.s. (n. d.). *Podpora nově příchozích z Ukrajiny (služby, aktivity, informace, užitečné odkazy)*. <https://meta-ops.eu/nove-prichozi-ua/neobhidna-informacija-prijom-doserednih-shkil-reiestracijnij-formuljar-ta-drugij-tur-prijomu/>
- Movapp. (n. d.). *O nás*. <https://www.movapp.cz/about>
- MŠMT. (2022a). *Základní informace k ukrajinské problematice v regionálním školství: Rychlý výběr z dat zahajovacích výkazů ke školnímu roku 2022/23*. <https://www.msmt.cz/deti-ukrajinskych-uprchliku-je-ve-skolach-vice-nez-50-tisic>
- MŠMT. (2022b). *Metodické doporučení pro poskytování služeb školských poradenských zařízení (ŠPZ) žákům s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka (a z odlišného kulturního prostředí)*. <https://www.msmt.cz/file/56096/>
- MŠMT. (2022c). *Metodické doporučení k práci ukrajinského asistenta pedagoga ve školách*. <https://www.edu.cz/methodology/metodicke-doporucni-k-praci-ukrajinskeho-asistenta-pedagoga-ve-skolach-методичні-вказівки-до-р/>
- MŠMT. (2023a). *Mimořádné šetření k počtům ukrajinských uprchlíků v regionálním školství: Duben 2023*. <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/pocty-ukrajinskych-deti-ve-skolach-se-oproti-zari-temer>
- MŠMT. (2023b). *Metodické komentáře k zákonu Lex Ukrajina IV*. <https://www.edu.cz/metodicke-komentare-k-zakonu-lex-ukrajina-iv/#2-cely-metodicky-materiál-v-pd>
- NIDV. (n. d.). *Podpora škol a pedagogů pro práci s dětmi/žáky cizinci*. <https://www.nidv.cz/oblasti-dvpp-a-podpory/metodicka-podpora-konzultacni-centra-nidv/podpora-skol-a-pedagogu-pro-praci-s-detmi-zaky-cizinci>
- Novosák, J., Andrys, O., Zatloukal, T., Pavlas, T., & Spitzerová, M. ([2022]). *Průběžná zpráva o integraci a vzdělávání ukrajinských dětí a žáků: tematická zpráva*. Česká školní inspekce. https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2022_př%C3%ADlohy/Dokumenty/Pru-bezna-zprava-o-integraci-a-vzdelavani-ukrajinskych-deti-a-zaku.pdf
- NPI. (n. d.). *Pomáháme školám zvládnout začlenění ukrajinských dětí*. <https://ukrajina.npi.cz>

- OP.ua. (2021). *Рівні освіти в Україні. [Úrovně vzdělání na Ukrajině]* <https://op.ua/ru/news/osvita-v-ukraini/rivni-osviti-v-ukrayini>
- Pivarč, J. (2020). *Na cestě k inkluzi: proměny pedagogických procesů ve vzdělávání a jejich pojetí učiteli a zástupci vedení ZŠ*. Univerzita Karlova.
- Průcha, J. (2007). *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]* (2., rozš. vyd). Portál.
- Radostný, L., Titěrová, K., Hlavničková, P., Moree, D., Nosálová, B., Brychnáčová, I. (2011). *Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách*. Meta – Sdružení pro příležitosti mladých migrantů. https://meta-ops.eu/wp-content/uploads/2019/12/meta_zaci_s_omj_v_ceskych_skolach_metodika.pdf
- Šedová, K., Švaříček, R. (2013). *Jak psát kvalitativně orientované výzkumné studie. Kvalita v kvalitativním výzkumu*. <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/698/659>
- Šindelářová, J. (2011). *Metodická doporučení k začleňování žáků-cizinců do výuky v českých základních školách*. <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/14329/METODICKA-DOPORUCENI-K-ZACLENOVANI-ZAKU-CIZINCU-DO-VYUKY-V-CESKYCH-ZAKLADNICH-SKOLACH.html>
- Šindelářová, J., Škodová, S. (2012). *Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole*. MŠMT. https://www.vzdelavacisluzby.cz/dokumenty/administrativa-a-dokumentace-ve-skolstvi/metodiky-a-postupy/Metodika_Sindelarova_Skodova_13%2011%202012_final_1.docx.pdf
- Šišková, T. (2001). *Menšiny a migranti v české republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Portál. <https://ndk.cz/view/uuid:ad7a1d00-281d-11e2-a433-005056827e52?page=uuid:f8c8cc96b21b7f3c95741a3ebd45ae5c>
- Thompson, M. (2010). *Děti třetí kultury* [Diplomová práce, Masaryková univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky.]. <https://is.muni.cz/th/guzqp/DPTompson.pdf>
- Titěrová, K. (2010) *Bariéry cizinců na české škole*. META. https://cloud.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/bariery_cizincu_na_ceske_skole.pdf
- Učitelnice. (n. d.). *Výukové materiály pro ukrajinské děti*. <https://www.ucitelnice.cz/blog/ukrajinske-materialy>

- Usnesení č. 2/1993 Sb.: Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky (1993).* <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2#hlava4>
- Vyhláška č. 27/2016 Sb.: Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (2016).* <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>
- Wetterová, M. (2023). Přípravenost učitelů na základní škole na práci s žákem s odlišným mateřským jazykem [Bakalářská práce, Masarykova univerzita].* <https://is.muni.cz/th/ahxyn/>
- Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů (1999).* <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-326#cast1>
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) (2004).* <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast1>
- Zákon č. 561/2004 Sb.: Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) (2004).* <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast1>
- Zákon č. 67/2022 Sb.: Zákon o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaných invazí vojsk Ruské federace (2022).* <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-67>
- Záleská, K. (2020). Podpora školní adaptace dětí-cizinců: náhled do české a norské praxe. Masarykova univerzita.*
- ВРІО. (n. d.). Національна система освіти. [Národní vzdělávací systém.]* <https://ukrlawcouncil.org/naczionalna-systema-osvity/>
- Концепція нової української школи [Konceptce nové ukrajinské školy].* <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- МОН. (n. d.). Нова українська школа. [Nová ukrajinská škola.]* <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
- Про запровадження 12бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. [O zavedení 12bodové škály hodnocení vzdělávacích výsledků žáků v systému všeobecného středního vzdělávání] (2000).* <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0428290-00#Text>

Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти. [O schválení Kritérií hodnocení vzdělávacích výsledků žáků (vychovanců) v systému všeobecného středního vzdělávání] (2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0566-11#Text>

Про освіту (2017). [O vzdělání.] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Přílohy

Příloha č. 1: Osnova polostrukturovaného rozhovoru

Příloha č. 2: Úryvek z rozhovoru s respondentkou Dianou

Příloha č. 1: Osnova polostrukturovaného rozhovoru

1. Do jaké chodíš třídy?
2. Jak dlouho jsi v České republice?
3. Kolik ti je let?
4. Líbí se ti v Čechách?
5. Jak se cítíš ve své nové třídě? Líbí se ti tu?
6. Kolik žáků z Ukrajiny je ve tvé třídě?
7. Máš víc ukrajinských/českých kamarádů ve třídě?
8. Jak se k tobě chovají čeští žáci?
9. Jak jsi se ve třídě cítil/a na úplném začátku?
10. Měl/a jsi nějakou nepříjemnou situaci s ostatními žáky? Popřípadě jak reagoval/a učitel/ka?
11. Jak se cítíš na hodinách?
12. Jak ti jde učení češtiny?
13. Rozumíš během výuky všemu, nebo spíš ne?
14. Máš nějaký předmět, který je pro tebe nejsložitější?
15. Byla pro tebe výuka náročnější na Ukrajině nebo tady? Proč?
16. Jak k tobě přistupují učitele? Berou na tebe ohledy, pokud jim řekneš, že nerozumíš výkladu?
17. Máte všechny hodiny společné i s ostatními žáky, nebo máte nějaké hodiny odděleně? Jaké?
18. Máte ve třídě ukrajinsky mluvící asistentku, která vám pomáhá?
19. Máte hodiny češtiny navíc?
20. Navštěvuješ i nějaké kurzy češtiny?
21. Účastníš se současně i distanční výuky ve své původní škole? Jak to zvládáš?
22. Co pro tebe bylo nejhorší po nástupu do nové školy?
23. Byla výuka ve tvé původní škole jiná? V čem?
24. Co hodnotíš jako lepší/horší v české škole oproti tvé původní škole?
25. Co by sis přál změnit ve tvé nové škole/ co ti chybí?
26. Co ti pomohlo nejvíc ve výuce češtiny?
27. Co ti nejvíc pomohlo zvyknout si na novou třídu/školu?

Příloha č. 2: Úryvek z rozhovoru s respondentkou Dianou

Označení D: Diana

Označení V: výzkumník

V: Jak se cítíš na hodinách?

D: No normálně, ale musím se hodně soustředit.

V: Rozumíš všemu, co se vyučuje na hodinách?

D: Téměř všemu, ale zase je potřeba se hodně soustředit, protože když jen sedím, tak český jazyk špatně vnímám jen na základě poslechu.

V: Existuje nějaký předmět, který je pro tebe nejtěžší?

D: Ano, němčina.

V: Němčina, a to je kvůli tomu, že jste na Ukrajině neměli ve škole němčinu?

D: Ano, a oni ji tady už mají třetím rokem.

V: Existuje něco, co ti s němčinou pomáhá?

D: Haha, nic.

V: Nic nepomáhá? Nemáte žádné dodatečné hodiny?

D: Ne, jen z češtiny, chodím na češtinu.

V: Dobře, máte všechny hodiny společně s ostatními studenty nebo jsou nějaké hodiny zvlášť pro Ukrajince?

D: Pouze němčinu máme zvlášť.

V: A jsou na škole nějaké dodatečné hodiny češtiny?

D: Ano, pro Ukrajince je doučování během velké přestávky, vždycky v úterý a ve čtvrtek.

V: Takže dvakrát týdně?

D: Ano.

V: Dobře, bylo pro tebe obtížnější studovat na Ukrajině nebo tady?

D: No, pokud neberu v úvahu jazyk, tak tady je to snazší, protože máme jednodušší obsah výuky.

V: Takže to bylo obtížnější na Ukrajině?

D: Ano, na Ukrajině to bylo obtížnější.

V: Kvůli samotnému obsahu výuky?

D: Ano.

V: Jak se k tobě chovají čeští učitelé?

D: No, myslím si, že dobře. Ale někteří si myslí, že jsem trochu víc líná ve srovnání s ostatními Ukrajinci, ale to je pravda.

V: **Myslíš si, že je to tak? Nebo se jim to jen zdá?**

D: No jo, trochu je to pravda.

V: **Dobře, projevují k tobě učitelé pochopení, když něčemu nerozumíš a vysvětlují ti to?**

D: Ano.

V: **Dobře. Máte ve třídě ukrajinskou asistentku?**

D: Ve třídě ne, mají jí v osmé a sedmé, my ne.

V: **Vůbec tam nemáte žádnou asistentku, ani česky mluvící?**

D: Ne, ale můžeme někoho přivolat, když je to potřeba.

V: **Tak, dodatečné hodiny češtiny už jsi zmínila. Navštěvuješ nějaké kurzy češtiny?**

D: Ano, ale odděleně s mým soukromým lektorem.

V: **Jak dlouho je navštěvuješ?**

D: Asi tři měsíce.

V: **Aha, a pomáhají ti?**

D: Ano, ale nejvíce mi pomáhá samotná komunikace ve třídě a mám několik českých kamarádů.

V: **Dobře, účastníš se současně i distanční výuky na ukrajinské škole?**

D: Ano.

V: **Účastníš se on-line hodin nebo pouze plníš nějaké úkoly?**

D: Pouze dělám kontrolní práce.

V: **Jak to stíháš?**

D: No právě teď je všechny dělám. Je to těžké, ale stíhám. Jsem ještě jakoby nemocná, takže na to mám víc času.

V: **Co bylo pro tebe nejhorší při vstupu do nové školy?**

D: To, že jsem neměla žádné kamarády a vůbec jsem nebyla adaptovaná.

V: **A čím se lišilo vyučování na Ukrajině ve srovnání se školou tady?**

D: Zvláštní rozdíly nejsou, jen to, že jsem měla v ukrajinské škole hodně kamarádů a společenského života. Jinak je tady prostě program lehčí. V podstatě se tady učíme jakoby osmý ročník, zatímco na Ukrajině devátý.

V: Rozumím. A můžeš něco hodnotit jako lepší nebo horší, když porovnáš obě školy? Co bylo na Ukrajině lepší nebo horší ve srovnání s českou školou?

D: No organizace je horší na Ukrajině, myslím si.

V: V čem konkrétně máš na mysli?

D: No tady nemůžeš v konkrétním čase opustit školu. Musíš být přesně do 13:30 v škole a v žádném případě nesmíš odejít. Na Ukrajině jsme mohli klidně odejít. A pokud ti je tady špatně, musí za tebou určitě přijít někdo z rodičů nebo to potvrdit telefonicky.

V: Dobře. A co ještě? Můžeš něco hodnotit jako lepší ve srovnání se školou na Ukrajině?

D: Tady jsou třeba jednodušší testy, z matematiky například. Dají tam jen tři příklady na různé způsoby, a to je mnohem snazší než celý obrovský test na Ukrajině.

V: Takže všechno lepší souvisí s tím, že je tady snazší studium než na Ukrajině?

D: Ano.

V: Dobře, a co bys chtěla změnit ve své nové škole? Nebo, co ti chybí?

D: No chybí mi moji přátelé, samozřejmě. A chtěla bych změnit to, že nemůžeme odejít ze školy dříve, ale musíme se přesně držet času, to je pro mě trochu negativum.

V: A co postoj učitelů nebo vůbec kolektivu ve škole, je něco, co bys chtěla změnit, aby ses cítila lépe?

D: No chápu, že mě nevezmou jen tak do svého kamarádského kruhu, protože kdybych byla na jejich místě, tak bych taky nepřiběhla a nezačala jen tak komunikovat a kamarádit se. V podstatě mi všechno vyhovuje, jen nejsou to moji lidé, tak se to dá říct. Ale asi bych chtěla víc komunikovat s Čechy tady ve třídě.

V: Myslíš si, že kdyby ve třídě bylo méně ukrajinských žáků, tak by s tebou více komunikovali?

D: Myslím si, že ano, ale myslím si, že bych se pak víc snažila o jejich přízeň já, protože bych neměla s kým jiným komunikovat, ale... pak bych možná neměla žádnou komunikaci, kdyby nebyli Ukrajinci.

V: No, dobrá. Co ti nejvíce pomáhalo přizpůsobit se nové třídě?

D: Právě Ukrajinci.